Kandidatuppsats

Medie- och kommunikationsvetenskap (61-90), 30hp

"Tillsammans ska vi ta hand om Sverige"

En kvalitativ innehållsanalys av hur den sociala tilliten uttrycks i svenska medier under terrordådet i Stockholm 7 april 2017

Medie- och kommunikationsvetenskap
15hp

2018-06-15
Hermine Bond

Sammanfattning

Titel: "Tillsammans ska vi ta hand om Sverige"
En kvalitativ innehållsanalys av hur den sociala tilliten uttrycks i svenska medier under terrordådet i Stockholm 7 april 2017

Författare: Hermine Bond

Handledare: Ebba Sundin

Examinator: Martin Danielsson

Nivå: Kandidatuppsats, medie- och kommunikationsvetenskap (15 hp), VT18

Antal ord: 15 233

Nyckelord: Social tillit, gemenskap, risker, globalisering, terrordåd, kris

Syfte: Studiens syfte är att studera hur svenska medier uttrycker social tillit och gemenskap under en krissituation som terrordådet i Stockholm 2017

Övergripande frågeställning:
Hur framställs den sociala tilliten i svenska tidningar vid en krissituation?

Underfrågor:
a) Hur skildras gemenskap under och efter terrordådet i tidningsmaterial?
b) Vilka handlingar och uttryck presenteras i tidningsmaterial som visar på den sociala tilliten?
c) Vilka handlingar och uttryck presenteras i tidningsmaterial som visar på den institutionella tilliten?

Metod och material: Innehållsanalys av svenska tidningsartiklar från Aftonbladet, Dagens Nyheter, Expressen och Svenska Dagbladet med grundad teori som metod

Resultat: En övergripande gemenskap mellan individer och institutioner uppmuntras till i medierapporteringen och baseras till stor del på hur den sociala tilliten framställs. Medierna har möjlighet att påverka detta genom att anpassa innehållet efter situationer och normer som råder. Globaliseringens mångskiftande sidor utmanar den sociala tilliten, där främst risker och hot som exempelvis splittring i samhället försvårar mediernas roll i välfärden.

Innehållsförteckning

1. Inledning s.1
   1.1 Terrordådet på Drottninggatan s.1
   1.2 Problemformulering s.2
   1.3 Syfte och frågeställningar s.3

2. Forskningsöversikt s.4
   2.1 Kris och social tillit i medier s.4
   2.2 Summering och positionering s.6

3. Teori s.7
   3.1 Världssamhället s.7
   3.2 Världsrisksamhället s.7
   3.3 Globalisering genom kosmopolitism s.8
   3.4 Mediers roll för social sammanhållning s.9
   3.5 Social tillit som fundamental beståndsdel i samhället s.10
   3.6 Mediers roll i skapande och upprätthållande av gemenskap s.11
   3.7 Summering av teoretiskt ramverk s.11

4. Metod s.13
   4.1 Innehållsanalys s.13
   4.2 Grundad teori s.13
      4.2.1 Kodning s.14
   4.3 Urvalskriterier och tillvägagångssätt s.15
   4.4 Problematiserande av kvalitativ metod och grundad teori s.16
   4.5 Metodreflektion s.17

5. Resultat s.18
   5.1 Framställning av gemenskap s.18
   5.2 Handlingar och uttryck som personlig tillit s.23
   5.3 Handlingar och uttryck som institutionell tillit s.27
   5.4 Social tillit i svenska tidningar vid en krissituation s.32

6. Slutdiskussion s.37
   6.1 Övergripande gemenskap mellan individ och samhälle s.37
   6.2 Mediernas betydelse och globaliseringens utmanande s.38
   6.3 Studiens relevans till forskning s.40

7. Källförteckning s.42
   7.1 Bilagor s.44

1. Inledning

1.1 *Terrordådet på Drottninggatan*

Den 7 april 2017 drabbades Stockholm av ett terrorattentat. En kapad lastbil körde in i flanerande människor på Drottninggatan i centrala Stockholm, vilket Säkerhetspolisen klassade som ett fullbordat terrordåd. Sedan 2016 ligger Sveriges hotbild på nivå 3 på en skala från 1–5 vilket innebär ett "förhöjt hot" (Säkerhetspolisen 2016). Hösten 2015, under kulmen av flyktingkrisen i Europa, var hotbilden ännu högre. Säkerhetspolisen menade att "händelser och skeenden i omvärlden som kan driva på eller minska avsikten eller förmågan att utföra attentat mot Sverige" vägdes in i den ökade hotbilden som då låg på nivå 4 (Säkerhetspolisen 2015). Det året har även visat sig vara det med flest dödliga utgångar på grund av terror och är även det år när terrorism i OECD-länder i Europa ökade med 650 procent (Institute for Economics & Peace 2016). Som följd av flyktingkrisen och hotbilden kring terrorism förväntas ytterligare sociala spänningar i samhället; bland annat gällande den sociala och politiska tilliten. Detta speglas i medierapporteringen i olika former, samtidigt som det uppstår diskussioner om att exempelvis flyktingkrisen borde förena Europa snarare än splittra (al-Aloulou 2016). Utöver detta diskuteras att terrorism inte borde skapa mer hat eftersom det också resulterar i splittring (Zachariasson 2015).

I terrordådet på Drottninggatan miste fem människor livet och ett flertal skadades. I efterhand har det talats om att polis såväl som andra myndigheter var mycket effektiva med både informationsspridning och kommunikation gällande krisläget, vilket skapade förtroende hos allmänheten (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB 2018:32). Detta bidrog till samhällets förmåga att lyckas hålla en, efter omständigheterna, låg nivå av oro och rädsla, samt till ett ökat samarbete bland allmänheten (a.a:32). De nordiska länderna har sedan en längre tid visat tendens av stark samarbetsvilja (Enli, Syvertsen, Moe & Mjø 2014:3). Därtill har det alltså länge funnits en relativt homogen kultur inom norden där man hjälps åt. Detta visade sig tydligt under attentatet på Drottninggatan när hashtaggen #openstockholm, där folk öppnade sina hem och erbjöd skjuts för strandsatta, började cirkulera på såväl sociala medier som på nyhetswebben (MSB 2018:100). Denna samarbetsvilja och tillit i samhället blir ännu mer väsentlig under en kris såsom vid en terrorattack, när människor måste få kommunikativa möjligheter att bearbeta illdådet och aktörer måste kunna inge hopp och stärka den sociala sammanhållningen (a.a:102).

1.2 Problemformulering

Terrordåd i Europa och i synnerhet Sverige har varit sällsynta, men har ökat de senaste åren. Terrororganisationer, såsom IS, har sedan 2014 uppmanat till och utfört sådana handlingar i västvärlden (Säkerhetspolisen 2017). År 2018 saknas ännu forskning som är nödvändig för att kunna bedöma huruvida medierapportering av dessa dåd skapar samhörighet inom en nation eller inom Europa på lång sikt. I den globaliserade värld vi lever i ökar samtidigt hoten kring terror drastiskt, då de geografiskt sett närmar sig oss (Europol 2018). Därför bör även studier kring kommunikation i samband med kris och hot såsom terrorbrott breddas, i syfte att avvärja undermålig kommunikation samt effektivisera att relevant information når allmänheten.

Det argumenteras ofta att höga nivåer av tillit mellan människor bidrar till att främja demokratisering, ekonomisk verksamhet, välfungerande institutioner och håller nivån av våld låg i samhället (Håkansson & Witmer 2015:517). Dessa kännetecken är bland annat vad som utgör det öppna samhället. De sociala medierna har identifierats som ett viktigt redskap för att främja sociala förbindelser. Dock har betydelsen och djupet av dessa förbindelser som skapar tilliten och förtroendet inte utvecklats väl (a.a:517). Det har även påvisats att vid tidigare terrordåd har majoriteten av befolkningen delgivits information genom främst de etablerade medierna, såsom nyhetswebbar, och att dessa betraktades som de mest trovärdiga källorna framför exempelvis sociala medier (Enli et.al. 2014:36). Allmänhetens kännedom om kriser som uppstår i samhället är i huvudsak "av sekundär art, förmedlade i första hand massmedierna" (Jarlbro, 2004:7). Medierna intar alltså en nyckelposition gällande vilken kunskap och information som tillförs allmänheten, vilket kan bli avgörande för tilliten människor och institutioner emellan. Inom det öppna samhället råder också motstridigheter, bland annat till följd av globalisering och social fragmentering, vilka anses som hotande riskfaktorer (Enli et.al. 2014:10). På grund av faktorer som ständigt förändrar samhället, utmanas den sociala tilliten som utgör en grundläggande del i det öppna samhälle vi lever i.

Med social tillit menas i denna studie både tron på att man kan lita på andra människor, såväl som tron på att institutioner och organisationer fungerar tillförlitligt. Begreppet social tillit innefattar därmed både institutionell tillit och personlig tillit. Med gemenskap menas i denna studie en känsla av tillhörighet mellan människor och att tillsammans känna samhörighet och vikänsla. Gemenskap innebär också att i hög utsträckning bry sig om varandra och att tillsammans utgöra samhället. På så vis inbegrips begreppet gemenskap till stor del även inom social tillit eftersom tilliten i första hand

genereras ur en form av gemenskap. Det tillhör följaktligen syftet att undersöka hur svenska tidningar uttrycker både social tillit och gemenskap vid en krissituation.

1.3 Syfte och frågeställningar

Genom denna kvalitativa studie används grundad teori för att analysera artiklar ur tidningarna Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Aftonbladet och Expressen i syfte att studera hur svenska medier uttrycker social tillit och gemenskap under en krissituation som terrordådet i Stockholm 2017. Studien har en övergripande frågeställning som i sin tur kan brytas ned i tre underfrågor.

Den övergripande frågeställningen är:

Hur framställs den sociala tilliten i svenska tidningar vid en krissituation?

För att svara på den övergripande frågeställningen har följande underfrågor ställts till materialet:

a) Hur skildras gemenskap under och efter terrordådet i tidningsmaterial?

b) Vilka handlingar och uttryck presenteras i tidningsmaterial som visar på den personliga tilliten?

c) Vilka handlingar och uttryck presenteras i tidningsmaterial som visar på den institutionella tilliten?

2. Forskningsöversikt

Vid kris och hot, som exempelvis vid ett terrordåd, är det av yttersta vikt att medierna når ut med information på ett snabbt och korrekt sätt till samhället för att möjliggöra upprätthållandet av social tillit i samhället. I kommande forskningsöversikt belyses hur mediernas roll i förhållande till kriser och social tillit tidigare har studerats, samt hur denna studie kommer förhålla sig till dessa.

2.1 Kris och social tillit i medier

Forskningsfältet rörande kriser och hot i samhället är varierat och det förekommer bland annat studier av sådan karaktär i Sverige rörande exempelvis naturkatastrofer. Bland annat har en studie utförts som rör myndigheternas krisberedskap under stormarna "Simone" och "Sven" år 2013 (Färm, Jendel, Nord, Eriksson & Olsson, 2015). Genom intervjuer med olika myndigheter i Malmö och Göteborg understryks att deras krisberedskap och kriskommunikation mobiliserades, men också att medierna gjorde detsamma då stormen Simone kvickt dominerade nyhetsflödet. Det utfördes även en kvantitativ innehållsanalys av nyhetsmedier och dess webbaserade material som behandlade stormarna. Rapporten menar att myndigheter och medier i stort sett har samma syfte med kommunikationen under kriser som stormar och andra naturkatastrofer, framförallt i det akuta skedet då man hjälps åt att varna allmänheten (a.a:13). Medierna belyser hanterandet av en unik situation, då de bland annat fann originella sätt att illustrera hur starka stormarna var genom att ställa sig i en vindturbin och försöka läsa tidningen, samt skapade chattar där bland andra meteorologer kunde besvara läsarnas frågor (a.a:45). Hanterandet av stormarna blev därmed exempel på hur en liknande belägenhet i framtiden kan komma att behandlas i mediers rapportering. Detta resultat som pekar på en samarbetsvilja mellan institutioner, står i samklang med studier som framhäver solidariteten under kris. En sådan undersökning åskådliggör hur individer och hushåll har visat solidaritet och filantropi under terrordåd (Berrebi & Yonah, 2016). Genom en kvantitativ fallstudie av Israel-Palestina-konflikten och genom insamlad information på mikronivå, belystes sambandet mellan terrorism och filantropiskt beteende över en längre tid, där resultatet indikerade att terrordåd avsevärt ökar samhällets engagemang och omfattning av "att ge" (a.a:191).

I de nordiska länderna är den allmänna nivån av tillit exceptionellt hög, enligt en studie av Delhey och Newton (2005:320). Forskarnas definition av tillit inrymmer tron på att man inte medvetet eller med vilje skulle skada en annan om det går att undvika, samt att man skulle se efter en annans välmående om det vore möjligt (a.a:311). Enligt undersökningen,

där man studerade 60 olika länder, hamnar Norge, Sverige och Danmark på den högsta nivån av tillit av alla studerade länder, medan Finland och Island hamnar strax efter. Förklaringen till detta hänvisas till flera olika faktorer; att de fem nordiska länderna alla är protestantiska, rika, etniskt homogena och har bra regim (a.a:320). Likt den allmänna nivån av tillit i Skandinavien framhäver ytterligare en undersökning vikten av ett institutionellt perspektiv på tillit (Selle & Wollebæk 2015). Huvudargumentet i studien är att civilsamhället har en avgörande roll för det höga förtroendet och sociala kapitalet i Skandinavien (a.a:280). Funktioner som har betydelse är hur värden och normer skapas samt hur sårbarheten och osäkerheten minskas. För detta krävs samarbete organisationer emellan, vilket har gett resultat. Dock kan organisationerna som utgör civilsamhället inte permanent uppehålla detta samarbete som bidrar till en återgång till det "normala" efter en krishändelse (a.a:274).

Det allmänna förtroendet för pressen har även studerats inom forskningen för social tillit. Genom att studera olika nivåer av nationell tillit till pressen har skillnader identifierats mellan samhällen och individer, liksom skillnader över tid (Hanitzsch, van Dalen & Steindl 2017). Fynden i studien indikerar att den breda, sedan tidigare noterade, nedgången av tillit till pressen inte är en universell trend (a.a:11). Den stämmer för cirka hälften av de utforskade länderna, med USA i framkant för den mest dramatiska nedgången i tilliten till pressen, medan Sveriges förtroendenivå fluktuerar över tid men håller sig runt 30 procent vilket visade på en ökning sedan 1980-talet (a.a:17). Den politiska tilliten visade sig vara en nyckelfaktor för att förstå förtroendet för pressen. De fann robusta bevis, som de kallar "trust nexus", vilket belyser idén om att tillit till nyhetsmedier är starkt kopplat till hur allmänheten förhåller sig till politiska institutioner. Den kopplingen visade sig även vara ännu starkare i politiskt polariserade samhällen. Forskarna förklarar att den starka kopplingen mellan tillit till medier och politisk tillit kan drivas av en växande opinionsbildning mot elitgrupper (a.a:7).

Tillika har det utförts en annan studie gällande orsakssamband mellan terrorism och opinionsbildning i Sverige, med fokus på kopplingen mellan terrorattentat och individers sociala tillit (Geys & Qari 2017). Specifikt undersöks vilken effekt bombdåden i Stockholm 2010 hade på den svenska opinionsbildningen genom data från det svenska institutet "Society Opinion Media" där enkätundersökningar görs årligen. Resultatet visar att det finns en stark respons på individens oro kring terrorism. Det som observerades var att generell tillit och förtroendet för sina grannar har en kort livstid, vilket föreslår att isolerade terrorhändelser endast har begränsade, övergående effekter på etablerade sociala attityder (a.a:298).

2.2 Summering och positionering

Tidigare forskning har visat att myndigheter och medier i stort sett har samma syfte med kommunikationen under kriser, framförallt i det akuta skedet då man hjälps åt att varna allmänheten. Studier indikerar att terrordåd ökar solidariteten och samhällets engagemang och omfattning av "att ge", men även att det finns en stark respons på individens oro kring terrorism. Generell tillit och förtroendet för sina grannar efter ett terrordåd har en kort livstid, vilket föreslår att isolerade terrorhändelser endast har begränsade, övergående effekter på etablerade sociala attityder. Den allmänna nivån av tillit som studerats visar att Norge, Sverige och Danmark står överst av alla studerade länder. Tillit som studerats utifrån ett institutionellt perspektiv visar att civilsamhället har en avgörande roll för det höga förtroendet och sociala kapitalet i Skandinavien. Hur värden och normer skapas och hur sårbarheten samt osäkerheten minskas är funktioner som har betydelse för tilliten. Det allmänna förtroendet för pressen i Sverige skiftar över tiden, men håller sig runt 30 procent, där den politiska tilliten är en nyckelfaktor för att förstå förtroendet för pressen. Denna koppling mellan medier och politisk tillit kan drivas av en växande opinionsbildning mot elitgrupper.

Eftersom Sverige är ett land där den allmänna tilliten är hög men samtidigt ett land inom vilket det inte utförts tillräckligt med studier kring hur medierapporteringen av specifikt terrorism eventuellt skulle kunna skapa och upprätthålla den sociala tilliten, kan detta vara av intresse. Denna studie kan betraktas som en pusselbit i ett forskningsgap, där man till skillnad från ovannämnda studier med liknande ingång, önskar finna stöd i etablerade nyhetstidningar för hur den sociala tilliten och gemenskap tar sig i uttryck vid terrorattacken i Stockholm 2017.

3. Teori

I följande kapitel redovisas först teori om globalisering och dess effekt i världen, såsom risker och hot som uppstår. Kapitlet lyfter också ett kosmopolitiskt perspektiv på globaliseringen och hur medier blir avgörande för social sammanhållning. Till sist berörs begreppen social tillit samt gemenskap, följt av en summering av de teoretiska ramverken.

3.1 Världssamhället

Ekonomiska klyftor i världssamhället och dominerande ekonomiska intressen utgör ofta en kärnaspekt av vad som kallas för globalisering (Thörn 2002:26f). Däremot omfattar globaliseringen även en enorm förändringsprocess, som sträcker sig bortom endast de ekonomiska gränserna. Globaliseringen är mångdimensionell och motsägelsefull, där såväl kulturella som politiska aspekter spelar en stor roll. Därför kan den anses vara en abstrakt process som sker "bortom vår vardagsverklighet" samtidigt som den genomsyrar vardagen i praktiken (a.a:27). Globaliseringen beskrivs ofta som antingen himmelriket eller helvetet; den är både orsaken till samtidens konflikter och problem, men representerar också mänsklig utveckling och illusionen om en modernare, skönare värld. Trots dessa motstridiga synsätt innefattar globaliseringens mångtydiga karaktär också att det finns möjliga öppningar för att bemöta vår tids problem och konflikter. Konflikterna och problemen kan mer konkret bestå av olika risker och hot som uppkommer och som skapar debatt i samhället, i ett försök att bemöta dem. För att bemöta problemen väcks frågan om att stärka nationella identiteter; det vill säga att skapa och upprätthålla kollektiv identitet i förhoppningen av att en modernare, mer globaliserad demokrati ska komma i fråga (a.a:76ff). I följande avsnitt berörs ingående för sådana risker och hot i samhället med stöd av Ulrich Becks (2009) riskteori.

3.2 Världsrisksamhället

Ulrich Becks (2009) riskteori handlar om den transformering som ett moderniserat industrisamhälle genomgår, vars negativa följder måste hanteras. Denna förändring har i takt med globaliseringen skapat en otrygghet och även ett framväxande krismedvetande i samhällen. Risker och hot följer systematiskt med samhället och dess struktur, då de alltid varit förutsättningar för mänsklig existens. I risksamhällen krockar moderniseringens konsekvenser och framgångar med dess hastighet och radikalitet. Det går alltså inte längre att kontrollera riskerna som skapas genom moderniseringen så som det en gång gjorde, utan att idag behöva tampas med följderna. Skillnaden mellan risk och katastrof eller mellan risker och kulturellt varierande bedömningar av risker, vars betydelse ständigt ökar i

globaliseringens era, är ett debatterat ämne i det så kallade "världsrisksamhället". Ett exempel på att allmänheten gått från att leva i endast ett risksamhälle till ett världsrisksamhälle, är det faktum att nya fenomenen går att definiera i samband med bland annat transnationell självmordsterrorism, jämfört med den nationella terrorismen där kampen för oberoende eller för politiskt deltagande står i fokus (a.a:40). Transnationella terrorattentat är som sagt endast en av de många risker som har uppkommit under de senaste decennierna - katalogen över faror och risker omfattar bland annat ett fragilt världspolitiskt klimat, den mänskliga genetiken, miljöförstöring och klimatförändringar (a.a).

Vidare diskuterar Beck (2009) att det inte är på grund av terrordåd, utan snarare på grund av den globala iscensättningen av terrorhandlingen och de politiska förväntningarna, åtgärderna och reaktionerna som svar på den, som västerländska institutioner för frihet och demokrati förstörs. Till följd av globala hot kan samhällens olika institutioner, vilka tidigare har ansetts tillförlitliga riskhanterare, istället börja betraktas som riskkällor (a.a:54). Sociala hot, med deras kulturella och politiska potential, är därmed en väsentlig sida av risksamhället. Riskbegreppet och processen av modernisering breddas ständigt till nya dimensioner på grund av att politiska, ekonomiska och tekniska utvecklingar, samt baseras på de kulturella och moraliska värderingar som finns i samhället i fråga (a.a:8). Detta bidrar däremot till att det skapas gränsöverskridande riskgemenskaper; något som kan föra människor samman och på så vis också hanteras. Vad dessa gränsöverskridande gemenskaper kan bidra med berörs vidare i kommande avsnitt om hur globaliseringen kan betraktas ur ett kosmopolitiskt synsätt.

3.3 Globalisering genom kosmopolitism

Likt Beck diskuterar Anthony Giddens (2010; 2014) att globaliseringen och dess risker framförallt grundar sig i den historiska framväxten av industri och teknologi. Denna samhällsmodernisering har resulterat i miljö- och klimatförändringar av olika slag, som i dagens samhälle kräver en daglig hantering. Utvecklingen sker på ett slumpmässigt och ohejdat sätt genom en kompott av olika inflytanden. Detta visar sig genom globaliseringen, som innebär en ständig förändring med påtryckningar i det vardagliga livet. På så sätt kan globaliseringen inte anses stabil eller pålitlig, vilket skapar splittring och risker i samhället. Genom bland annat gemensamt agerande, via ett kosmopolitiskt imperativ, skulle man kunna minska sådana konflikter (Giddens 2014:123f). Det vill säga genom att uppmana till en världsomspännande blandning av kulturer och etniciteter kan konflikterna hanteras. Det handlar endast om vilken attityd som intas och hur mycket ansträngning som läggs ned på att tillsammans nå ett globalt samförstånd. Med andra ord förespråkas att multikulturalism, som

innebär en aktiv och daglig kontakt bland individer med mångfaldiga etniciteter och från olika kulturer (utöver endast de i Europa), bör ta större del i samhället (a.a:138f). Ju fler kosmopolitiska medborgare desto mer multikulturella samhällen. En av de främsta poängerna med EU är att öka interaktionen mellan medlemsländerna. Därför uppmanar myndigheter till intern migration, samtidigt som extern migration blir hårt reglerad och begränsad (Giddens 2014:129). Det kan alltså ta lång tid innan multikulturalism når sin fulla utveckling, på grund av de ekonomiska, sociala och geografiska skillnader som återstår.

Giddens menar att terrorism och dess efterverkningar, som exempelvis vid terrorattacken i USA den elfte september 2001, kan föras i sammanhang med den allt starkare globalisering som gör attackerna möjliga i första hand (2010:x). Med andra ord menas att utan globalisering hade inte terrorismen varit möjlig i samma utsträckning. Det innebär att terrorism kan anses utgöra en del av globaliseringens olägenheter. Dock påpekas att globaliseringen innebär "det allt starkare ömsesidiga beroendet inom världssamfundet" (2010:vii). Detta belyser vikten av att inte se den som endast negativ, då innebörden av ett beroende inom världssamfundet även inbegriper en slags gemenskap och ett samarbete. Detta är något som Sverige och andra nordiska länder sinsemellan redan visat tendenser av. Dessa tendenser belyses ytterligare i följande avsnitt av Enli et.al. (2014).

3.4 Mediers roll för social sammanhållning

Enli et.al. (2014) har i förhållande till den etablerade "nordiska modellen", som beskriver de socioekonomiska systemen i nordiska länder, diskuterat mediernas roll i välfärden. I teoretiserande om välfärdsstater tas normalt inte medier och kommunikation upp, trots att dessa faktorer har bidragit till välfärden sedan 1800-talet och är nödvändiga för att avgöra legitimiteten av sådan teori. Hur normer och värderingar upprätthålls, debatteras och förhandlas fram, som i sin tur skapar den sociala sammanhållningen, sker via kommunikation och mediepåverkan. Det är än mer väsentligt att de offentliga kommunikationssystemen tas i beaktande gällande sammanhållningen som skapas, eftersom utmanande krafter såsom globalisering ökar och sociala gruppbildningar bildas, vilket hotar de fundamentala värderingarna och normerna (a.a:11ff).

Den nordiska modellen går ut på att det bör finnas universella rättigheter inom samhällen som har relativt små klass-, inkomst- och könsskillnader (Enli et.al. 2014:1). Vad modellen nationellt resulterar i, är en anpassbar och offentlig mediesektor med hög trovärdighet samt till viss del globalt framgångsrika och kommersiella medie- och kommunikationsföretag. Enli et.al. (2014) utgår, i sin diskussion om medievälfärdsstaten,

från att den offentliga sfären med dess traditionella medier är lika betydelsefull som den nya digitaliserade medievärlden. Med andra ord att kontinuitet är lika betydande som förändring, eftersom principer och praxis för mediepolitik ständigt utvecklas men samtidigt till stor del upprätthålls och stärks i den digitala åldern (a.a:1). Medievälfärdsstaten vilar på fyra grundvalar; tillgång till universella kommunikationssystem, självstyrning och tryckfrihet, kulturpolitik inom medier samt konsensusbaserade lösningar mellan huvudaktörer (Enli et.al. 2014:17ff).

Vidare diskuteras digitaliseringen och att traditionella medier även syns online, vilket öppnar för nya möjligheter då det underlättar övergången från en endast "läs"-kultur till en "läs-och-skriv"-kultur. På så vis argumenteras att det går att tillföra någonting till kulturen genom att läsa samt skapa eller återskapa kulturen, istället för att kulturen endast ska konsumeras genom läsningen (Enli et.al. 2014:32). Detta kan uppmuntra samhällsmedborgarna till att interagera med varandra och agera mer, särskilt vid scenarion som kräver det. En sådan interaktion mellan människor bygger mycket på den sociala tilliten mellan dem; något som Capella (2002) samt Zmerli och Newton (2008) i kommande stycke vidare förklarar innebörden av.

3.5 Social tillit som fundamental beståndsdel i samhället

Social tillit kan enligt Capella (2002) betraktas som de band som förenar individer och institutioner med varandra. Den sociala tilliten kan även betraktas som det interpersonella förtroendet mot andra människor som inte är släktingar eller på annat sätt står en nära. Tilliten för andra innebär att människor generellt anses vara rättvisa, pålitliga och hjälpsamma. De som är misstrogna och skeptiska mot den varandra antar dessutom att också andra har inställningen att behöva se efter sig själva. Vidare skiljer Capella på den sociala tilliten mot den institutionella, där bland annat tilliten till regering, medier och andra institutioner såsom vården, militären och utbildningssystem ingår (a.a:230f). Enligt Zmerli och Newton (2008) är den sociala tilliten en huvudsaklig beståndsdel i ett komplext och purt omlopp av sociala attityder, beteenden och institutioner. Tilliten fungerar i omloppet som grunden till en stabil, effektiv och demokratisk regim. Den bibehåller ett kooperativt socialt klimat, underlättar kollektivt beteende och uppmuntrar hänsynen till allmänintresset. Vidare bidrar tilliten mellan individer till att det blir lättare, mindre riskabelt och mer givande för medborgare att delta i samhällsfrågor. Detta underlättar i sig skapandet av sociala institutioner där en fredlig, stabil och effektiv demokrati är betingad för institutionernas

funktion (a.a:706). I kommande avsnitt kommer tillit i andra avseenden, framförallt begreppet gemenskap och hur den kan upprätthållas, att behandlas.

3.6 Mediers roll i skapande och upprätthållande av gemenskap

Anderson (1993) beskriver att det knappt finns några kollektiva identiteter som är så starka som de nationella. Han talar om dessa nationella gemenskaper som ”föreställda” sådana. Detta eftersom gemenskapen är symboliskt byggd, där släktskap eller sociala interaktioner inte fyller någon funktion, utan gemenskapen påverkas snarare av omkringliggande kulturella aspekter. Trots stora avstånd mellan individer, kan de identifiera sig med varandra genom att känna samhörighet sinsemellan fastän de aldrig har träffats, vilket gör nationen till en föreställd gemenskap (a.a:21). I beskrivningen av den föreställda gemenskapen pekas faktorer bakåt i tiden på som möjliggjorde skapandet av ett nationellt medvetande och besittandet av en samtidighetsföreställning. Tryckteknologin innebar nämligen nya möjligheter, genom bland annat tryckspråket och texten, för läsarna att skapa ett medvetande kring vad som skedde på en nationell nivå (a.a:55). Därmed kan föreställda gemenskaper, med hjälp av teknologin, jämväl i samtida situationer genereras över dessutom ännu längre avstånd än endast nationellt. Även Calhoun (2008) talar om en form av gemenskap som växer mellan människor och sociala grupper genom bland annat medier, vilken i längden bidrar till ett bredare, mer internationellt och kosmopolitiskt synsätt. Han menar att gemenskap och medborgerlig solidaritet inte alstras naturligt utan kräver upparbetning på något vis, där mediers roll får stort utrymme för detta (a.a:440ff). Kosmopolitism signalerar både identitet, därmed även en enhetlighet och gemenskap mellan människor oavsett eventuella skillnader, men också möjligheten att känna sig hemma i en sådan beblandning av olikheter hos människor. Calhoun understryker argumentet att känslan av ett nationellt tillhörande kan vara begrundat i - och därmed är en respons på - globalisering: ”We need to be global in part through how we are national” (Calhoun 2008:445).

3.7 Summering av teoretiskt ramverk

Som sagt är den sociala tilliten i samhället väsentlig för att alla olika delar och institutioner ska fungera bra och förebyggande, framförallt inför kris som ett terrordåd. Mediers bidrag till skapande och upprätthållande av den sociala tilliten samt av nationell respektive kosmopolitisk gemenskap har en huvudsaklig roll i detta. Även hur den kosmopolitiska inställningen är till globalisering blir betydelsefullt. Risker och hot utmanar ständigt den sociala tilliten men kan förminskas eller åtminstone hanteras, vilket i sig kan skapa en större

acceptans för globaliseringens mångdimensionella sidor som annars möjligen anses främmande och okontrollerade.

Mediers betydelse inom välfärdsstaten respektive hur de skapar och upprätthåller social tillit och gemenskap ger huvudsaklig riktning för studien. De teoretiska ramverk beträffande globala förändringar och risker vilka formar och omformar kulturen ger stöd åt att undersöka hur dessa utmanar den sociala tilliten i medierna. Dessa teoretiska utgångspunkter blir relevanta för att kunna studera mediernas roll under en såpass sällsynt krissituation i Sverige som terrordådet i Stockholm 2017. Perspektiven bidrar tillsammans till en nyanserad diskussion kring resultatet av det empiriska materialet och kan stödja syftet att undersöka hur svenska medier uttrycker social tillit och gemenskap under en krissituation.

4. Metod

Detta kapitel behandlar valet av kvalitativ innehållsanalys och grundad teori som metod. Även urvalskriterier och tillvägagångssätt presenteras och beskrivs, samt ett problematiserande av metoden följt av en metodreflektion.

4.1 Innehållsanalys

Det är genom texter som medierna bland annat kan påverka attityder och förmedla kunskap. En medietext kan i dagens medieforskning innefatta i princip såväl skriven text som ljud och bild, eftersom dessa kan inneha betydelsebärande kommunikation (Dahlgren 2000:76). En analys av innehållet i en sådan medietext kallas innehållsanalys (Østbye, Knapskog, Helland, & Larsen 2003:64). Denna studies medietexter, ett urval av svenska åsikts- och nyhetsjournalistiska artiklar, inkluderar såväl bild som text. Genom innehållsanalys kan den ”dolda” meningen som kommuniceras i texten avslöjas, alltså dess underliggande innebörd (Denscombe 2009:308). Innehållsanalysen behöver däremot utgångspunkter genom perspektiv, begrepp och frågeställningar för att ge riktning och redskap till att förstå texten (Østbye et al. 2003:69ff). Den grundade teorin används för att angripa och förstå artiklarna, vilket behandlas utförligare i kommande avsnitt.

4.2 Grundad teori

Grundad teori är en metod som i sin helhet innebär att teori härleds från insamlade data och analyseras systematiskt och där det finns ett “nära samband mellan datainsamling, analys och den resulterade teorin” (Bryman 2011:513). Analysen växer på så vis fram ur data genom ett parallellt, växelverkande förhållande till varandra. Grundad teori ger utrymme för undersökning av underliggande strukturer, på så sätt att man granskar textens *begrepp*, finner gemensamma *egenskaper* eller skillnader, som i sin tur resulterar i en eller flera *kategorier* och en *kärnkategori* (a.a:517). En vidare förklaring på denna terminologi förs i nästföljande stycke. Den grundade teorin beskriver enbart en “domän som består av fenomen som är gemensamma för en grupp människor, eller i vissa fall gemensam för alla människor” (Hartman 2001:46). Genom grundad teori beskrivs alltså endast ett visst område eller en del av någonting, där särskilda händelser och omständigheter utgör det gemensamma mellan människor. Denna metod anses därför relevant för min studie där social tillit och gemenskap undersöks via medier under tämligen ovanliga omständigheter. Fenomenen som visar sig vara gemensamma för gruppen eller människorna kan man sedan bygga kategorier av, vilka till

slut kan finna underliggande struktur och framhäva det övergripande tema som utgör kärnkategorin i texten (a.a).

4.2.1 Kodning

Kodning är ett av de viktigaste redskapen inom grundad teori, vilken innebär en process där data bryts ned i mindre komponenter och sedan benämns genom tolkning (Bryman 2018:688). Tolkning av materialet görs genom att etikettera och organisera de delar som ger antydan att kunna ha ett teoretiskt värde eller en praktisk relevans (a.a). Således betraktas data "(...) som tänkbara indikatorer på begrepp, och dessa indikatorer jämförs kontinuerligt med varandra för att se vilka begrepp de passar bäst in på" (a.a:690). Genom att jämföra de delar i åsikts- och nyhetsjournalistiska artiklar som indikerar en praktisk relevans eller teoretiskt värde för studien, uppstår de begrepp i texten vilka i nästa steg jämförs med varandra och utformar kategorier. Corbin & Strauss, vilka utvecklade den grundade teorin, skiljer ursprungligen mellan tre typer av kodning menar Bryman (2018): selektiv, axial och öppen kodning. Däremot hänvisas huvudsakligen till den öppna kodningen i samband med processen (a.a). Processen, som i sin helhet börjar med en konstruktion av frågeställning och slutar med en härledd teori, sker i en 12-stegsskala. De första sju faserna, som denna studie kommer förhålla sig till, demonstreras i modellen nedan:

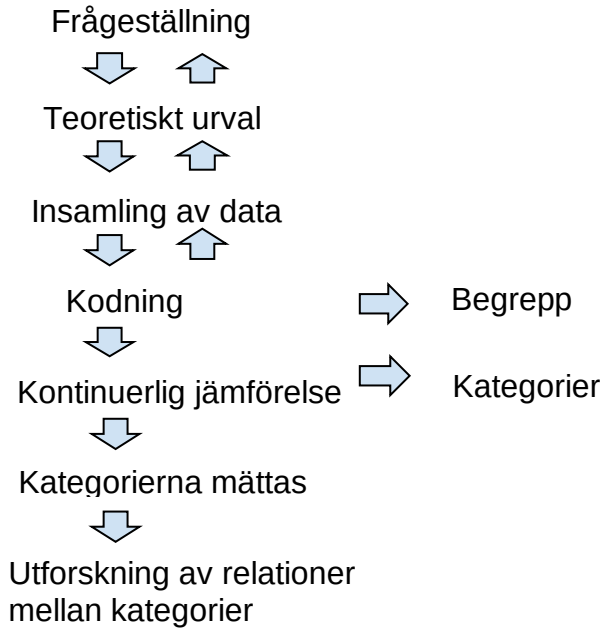

Figur 4.1 Den grundade teorins sju faser i analysmodellen (Bryman 2011:517)

Modellen visar genom pilarna att det, som tidigare nämnt, råder en konstant växelverkande systematik mellan frågeställning, teori och datainsamling. När all data har samlats in och kodats på det sätt som förra avsnittet behandlade, genereras *begrepp*, även kallat *concepts* (Hartman 2001:77). Begreppen är de konkreta särdrag som går att urskilja i texten och som etiketteras (Bryman 2018:692). När begreppen kontinuerligt jämförs, skapas på så sätt *kategorier*, det vill säga *categories* (Hartman 2001:73). Kategorier är de "begrepp som har bearbetats i sådan utsträckning att det kan anses representera en företeelse i verkligheten" (Bryman 2018:692). Därmed kan ett begrepp som uppkommer i texten flera gånger på olika ställen utgöra en kategori. *Egenskaperna*, vilka finns inom de markerade begreppen, utgör kännetecken eller avseenden av en kategori (a.a:693), även kallade *properties* (Hartman 2001:3). När kategorierna utforskas i samband med varandra kan en *kärnkategori* framkomma. Kärnkategorin inbegriper det underliggande generella temat (Bryman 2018:693) och kan även kallas *core category* (Hartman 2001:48).

4.3 Urvalskriterier och tillvägagångssätt

Studiens empiriska material avgränsas till att behandla fallet om terrordådet i Stockholm i april 2017. Artiklar publicerade i fyra av de mest väletablerade svenska tidningarna – Aftonbladet, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och Expressen – utgör underlag för denna studie. Trots att grundad teori ofta används i form av intervjuer och observationer menar Corbin & Strauss (2008:27) att den likväl är lämpad för studier av tidningsmaterial. Insamlingen av materialet utfördes i huvudsakligen två faser. Först söktes alla artiklar i svensk tryckt press upp via sökorden "Terrordåd Stockholm Drottninggatan" mellan datumen 7 april 2017 och 14 april 2017 i Mediearkivet *Retriever*. I samma sökning filtrerades artiklar bort som endast bestod av fakta om dådet. I andra delmomentet sorterades artiklar som behandlade social tillit och gemenskap ut. Den mer specifika avgränsningen av empiriskt material bestod tillslut av 47 artiklar. Artiklarna tillhör två genrer; å ena sidan åsiktsjournalistik där 14 krönikor, 4 debattartiklar, 7 ledarsidor och 4 kommentarer ingår, å andra sidan nyhetsjournalistik där 8 nyhetsartiklar, 10 reportageartiklar och 9 intervjuer ingår. Vissa av artiklarna kombinerade två texttyper inom samma genre. Fördelningen genrerna emellan blev då 27 artiklar inom åsiktsjournalistik och 20 artiklar inom nyhetsjournalistik.

I vilken utsträckning forskaren följer den grundande teorins omfattande kodningsarbete, som består av en 12-stegsskala, varierar från en studie till en annan och beror ofta på hur mycket tid som kan läggas ned på att härleda en fulländad teori menar Bryman (2011:522f). Därmed anses hela 12-stegsskalan i modellen (se sida 13) inte obligatorisk för

denna studie, eftersom syftet uppfylls genom att försöka finna underliggande ämnesområden och kategorier. Det vill säga kan denna studies syfte uppnås genom att förhålla sig till enbart de första sju stegen i modellen. Om man med teorins egna termer ska förklara tillvägagångssättet, har jag först sökt upp och rubricerat de konkreta uttryck och handlingar som framträder i artiklarna, alltså *begreppen*, med olika färger som representerar *egenskaperna* för att särskilja dem. Sedan har jag, genom bearbetningen av begreppen, fastställt vilka *kategorier* dessa bildar. Egenskaperna som finns inom de markerade begreppen utgör som sagt kännetecken av en kategori. Med andra ord behandlade markeringarna som gjordes i artiklarna de begrepp som tydligt talade för tillit i allmänhet, där olika färger sedan skiljde på och indikerade dess egenskap av social, personlig eller institutionell tillit. På så vis fann jag först egenskaperna i texten och därigenom de olika begreppen som växte fram tydligare än andra, vilka därefter bildade kategorier. Utefter dessa steg har jag försökt finna en underliggande struktur som skulle kunna utgöra *kärnkategorin*. Jag har alltså inte använt mig av alla tolv steg i skalan som nämnts tidigare, utan har förhållit mig till de första sju.

4.4 Problematiserande av kvalitativ metod och grundad teori

Det är viktigt vid utförande av en kvalitativ undersökning att analysen av det insamlade materialet sker på ett så objektivt sätt som möjligt. Detta eftersom kvalitativa undersökningar, till skillnad från kvantitativa sådana, riskerar att utgå från personliga tolkningar som bygger på forskarnas uppfattning om vad som anses vara av värde för studien. Kritik som lyfts mot kvalitativa forskningsmetoder är därmed att de tenderar att bli subjektiva (Bryman 2011:368). Bryman belyser vikten av att anpassa validitet och reliabilitet till studien, vilket innebär dels huruvida man undersöker det man säger sig undersöka och dels talar för i vilken mån det är möjligt att återupprepa en undersökning och göra den replikerbar. Det kan vara svårt att utvinna samma eller liknande resultat inom kvalitativa studier, såvida inte annan forskare skulle närma sig samma material med exakt samma forskningsfrågor och använda samma metod (a.a:352). Denna studies validitet och reliabilitet kan anses hög då bland annat den grundade teorin som används tycks vara det mest framstående tillvägagångssättet för att undersöka kvalitativt innehåll och data (a.a:510). Vidare anses den grundade teorin vara objektiv till sin natur eftersom syftet med metoden är ”(…) att visa en verklighet som är extern i relation till de sociala aktörerna” (a.a:522). Detta eftersom kategorier och begrepp redan finns i texten och väntar på att bli upptäckta. Genom att utförligt beskriva den grundade

teorins process och kodningsarbetet av tidningsartiklarna blir på så vis studiens tillvägagångssätt transparent.

4.5 Metodreflektion

Inom den grundade teorin får kontext och omständigheter som berör ämnet väsentlig betydelse och kan påverka forskningen (Denscombe 2009:128f). Eftersom studien syftar till att undersöka den sociala tilliten samt gemenskapen i svenska medier under en krissituation, där kontexten kring terrordådet i Stockholm 2017 får en väsentlig betydelse, menar jag att metoden lämpar sig för uppsatsen. Då syftet med grundad teori varken går ut på att ge "allmänna förklaringar till samhället i stort" eller beskriva "relationer mellan några få egenskaper" (Hartman 2001:46), så stämmer de karaktärsdragen också överens med ändamålet för min uppsats. Studiens syfte, att studera hur svenska medier uttrycker social tillit och gemenskap under en krissituation som terrordådet i Stockholm 2017, är varken allmängiltigt för alla kriser eller för snävt då den belyser ett samhälleligt fenomen under ett tämligen ovanligt tillstånd.

Ett sätt att komplettera min studie skulle kunna vara att kvantifiera artiklarna för att försöka finna uttryck och påståenden som återkommer oftare än andra. Dock undveks detta medvetet i fallet, eftersom syftet är att tydliggöra den sociala tilliten i sin helhet i tidningarna, därmed inte peka på exempelvis hur ofta institutionell tillit förekommer jämfört med den personliga, eller vice versa.

5. Resultat och analys

Terrordådet i Stockholm 2017 belyses i medierna genom varierande diskussioner som tar upp såväl gemenskap och kärlek sinsemellan människor som hot och risker vilka medförs dådet. Studiens analyskapitel undersöker och diskuterar först skildringen av gemenskap i tidningarna och sedan handlingar samt uttryck som personlig respektive institutionell tillit. Till sist diskuteras den övergripande frågeställningen om hur social tillit framställs i tidningarna. De kodade *begreppen* och *kategorierna,* som genom den grundade teorin framkommer i artiklarna, behandlas under analysens gång.

5.1 Framställning av gemenskap

Under veckan som följde efter terrordådet på Drottninggatan växlade diskussioner i tidningarna mellan att förmedla hoppet och tron på kärlek samt stärka vi-känslan, till att resonera om fienden, i detta fall terroristen som körde lastbilen, i syfte att nedvärdera dem. Diskussionens grundpelare bygger på en betoning av gemenskap. I artiklarna beskrivs att bland annat kärleks- och ljusmanifestationer anordnas runtom i landet i syfte att stå upp mot våld och terror. På så vis kan artiklarna ses som en inbjudan till alla som vill delta och dessutom tillåts känna att de är en del av ett "vi". Därmed fyller medierna en större funktion i betoningen av gemenskapen. Detta märks bland annat i nedanstående citat.

Vi ska ut på gatorna igen och ta tillbaka vår stad (art. 21, DN nyhet, 9 april)

Känslan av ett "vi" behandlas ofta i både de nyhets- och åsiktsjournalistiska artiklarna och utgör därför konkreta och urskiljbara företeelser som blir ett *begrepp* i texten. Mediers betydelse i en kris som terrordådet fyller ytterligare en stor funktion på så vis att det inom samhället, i takt med globalisering, bildas social fragmentering. Det innebär att innehållet i medier måste anpassas till alla sociala grupper för att kunna skapa en gemensamhet (Enli et.al 2014:11ff). Därmed bör de svenska tidningarna inte vara källor som skapar större klyftor mellan grupperna. Tidningarna kan alltså motarbeta, eller åtminstone välja att inte lyfta de åsikter som kan innebära större splittring i samhället. I ett exempel belyses att syftet med att våga sig ut på gatorna igen efter terrorattacken inte enbart handlar om att stå tillsammans i solidaritet mot illdådet, utan även mot den förakt för immigranter som kan skapas genom terrorattentat som detta:

> *Vi står tillsammans i solidaritet mot det våld som drabbade Stockholm igår. Vi vill samtidigt också stå upp mot det hat och den rasism som brukar följa på den här typen av våld* (art. 21, DN nyhet, 9 april)

Därigenom lägger artiklarna betoningen på allmän sammanhållning, oavsett etnicitet och ursprung, i stället för att exempelvis rikta innehållet mot eventuella syndabockar. Dock råder en viss motstridighet i detta då artiklarnas andra sätt för att illustrera gemenskap är genom att nedvärdera terrorister. När terrorister förkastas och undermineras, konkretiseras nämligen styrkan i civilisationen, vilket också lyfter tilliten för Sverige som nation. Detta förakt av fienden blir således ytterligare ett *begrepp* i analysen. I en kommentar från partiledaren Anna Kinberg Batra gällande manifestationen på Sergels torg säger hon:

> *Det visar också beslutsamhet. Vi är stolta över vårt öppna samhälle och tänker inte låta några fega mördare skrämma oss* (art.30, Exp nyhet, 10 april)

Beslutsamheten i att inte böja sig eller krackelera pekar på samhällets förmåga att hålla ihop, samtidigt som mördarna i fråga betecknas som fega, vilket indirekt tyder på att resten av samfundet är modiga. Ett sådant resonemang belyses i utdraget nedan.

> *De som vill oss illa är varken en folkgrupp, en nation eller en religion, utan en dödskult som föraktar allt det som människor över hela jorden sätter värde på (...) På ett sätt kan man säga att terrorismen redan är på väg att förlora. De senaste åren har den fungerat som en retning, en fluga som surrar runt för att driva oss till vilda smällar och vansinnesutbrott. Gång på gång försöker den provocera vårt stora, stabila samhälle till våldsamma motreaktioner. Det är vårt eget val om vi går med på det eller inte. Hittills har vi motstått. Jag tror att vi kommer fortsätta med det* (art.14, DN krönika, 9 april)

Det understryks att terroristerna är de som står ensamma, att de knappt har någon existens, medan resten av världen delar en gemenskap som våldsverkare aldrig kommer förstå. Välkända människor, såsom Kung Carl XVI Gustaf, kommer även till tals i artiklarna och bidrar till vi-känslan i ett tal där budskapet är att gemenskapen är större:

> *Vi är alla omskakade av det som hänt. Det är samtidigt hoppfullt att se den omtanke som människor visar varandra. Det visar på kraften i vårt samhälle. Alla vi som vill hjälpa är många, många fler än de som vill oss ont. Den vetskapen ger mig tröst och tillförsikt* (art.20, DN nyhet, 9 april)

Talet medför en viss stämning och en särskild ton i sättet reflektera över krissituationen och den vikt som dådet för med sig över Sverige. I detta fall lyfts främst den empati och den medmänsklighet som syntes under illdådet. Genom budskap i medier kan krissituationer därmed framstå som - inte endast enskilda - utan även gemensamma öden. Alltså kan människor som aldrig träffat varandra känna samhörighet sinsemellan genom medierna, vilket skapar en föreställd gemenskap (Anderson 1993). Artiklarna antyder också att tiden efter attentatet innebär en ny värld, nytt land, där en ny typ av atmosfär dominerar. Detta märks bland annat i citatet nedan.

> *Jag tänker att den här atmosfären, bara en timme efter attentatet, är mera värd än alla kloka ord som kommer att framföras. Den säger någonting om Sverige som terrorister inte kan begripa* (art.18, DN debatt/krönika, 9 april)

Bilden av att det från och med nu kommer bli bättre går som en röd tråd genom flera krönikor, vilket återigen speglar gemenskapen. Det som avgör framtiden kan bara samhället själva bestämma. Eftersom det inte är första gången Sverige har blivit utsatt för terrorattentat, sprider medier visionen av att landet återigen kommer att resa sig. Utdraget nedan är ett exempel på sådan visionsspridning.

> *Men teatrarna ska snart spela igen. Tunnelbanan har i skrivande stund rullat i gång och på arbetsplatserna blir det ändå helg, trots allt, man beger sig hemåt (...) 'De dödas språk kan ingen översätta. / De levandes är svagt. Vad som än sker / är det som gäller dock: att fortsätta. / Att fortsätta, det är det enda rätta'. Jag läser den flera gånger och tänker att det är så det kommer - och måste bli* (art. 37, Exp kommentar, 8 april)

Återigen speglar också Kung Carl XVI Gustafs tal en sådan betoning av att allt kommer återgå till det normala och belyser hoppet om en ljus framtid. Som symbol för Sverige och vad landet står för får Kungens tal ett särskilt framhävande i tidningarna när han uttalar:

> *Vi har upplevt flera våldsdåd tidigare och vi har klarat av det då, och det ska vi göra nu också. Sverige är, har länge varit och ska fortsätta vara ett tryggt och fredligt land* (art.20, DN nyhet, 9 april)

Tidningarnas kanske främsta verktyg som kommunikationskanaler är att de kan skapa samt upprätthålla debatt och diskussion inom ett samhälle (Enli et.al 2014:12). En av globaliseringens positiva sidor är den del av teknologins framväxt som möjliggjort gränsöverskridande kommunikation världen över. Således innebär en kombination av den teknologin och nyhetstidningar i detta fall, att oavsett var i Sverige man bor eller befinner sig förses man med nyheter snabbare än någonsin tidigare, då informationen numera sprids globalt på några sekunder och inom några knapptryck. En krönika belyser detta i ett exempel nedan genom en observation av modernitetens framsteg och det faktum att man numera kan ha insyn i varandras vardag i dagens digitaliserade värld.

> *(...) nu går utvecklingen ännu fortare, impulserna till den har sina rötter utomlands, och den nya teknologi som knyter samman mänskligheten har gjort avståndet mellan förorten till Paris, London eller Stockholm och slummen i Nairobi eller Dhaka försvinnande kort. De ser oss, hur vi lever, vad vi gör, praktiskt taget i realtid, och vi kan, åtminstone om vi vill, också se dem (art. 41, SvD, krönika, 13 april)*

Utöver att moderniteten innebär en kosmopolitisk tillhörighet som skapar en gemenskap länder emellan, belyses också vikten den lokala tillhörigheten genom medier (Calhoun 2008:440ff). Det faktum att dådet ägde rum i Stockholms innerstad, vilket ofta betonas i artiklarna, möjliggör känslan av lokal tillhörighet genom tidningarna oavsett hur spridd befolkningen är. Detta observeras i nedanstående utdrag.

> *Det blir fredagskväll och folk går till fots hem från jobben. Snart ligger Stockholm öde. Biografer, teatrar och konserter har ställts in medan sjukhusen gått upp i stabsläge (...) Vi vet inte vilka de är, men någons barn har dödats, någons fru eller man hann inte undan när lastbilen plöjde nerför Drottninggatan en helt vanlig fredagseftermiddag* (art.4, AB ledare, 8 april)

Naturligtvis inte alla i Sverige, men många har strosat längs med butikerna på Drottninggatan och kan därmed känna igen känslan av att flanera där en fredagseftermiddag. Tidningarnas bidragande till att känna lokal tillhörighet och gemenskap blir alltså framhävande, något som dels förmedlar ödsligheten efter terrordådet men även ömheten som framträdde. Dessa två begrepp står därmed i ett motsatsförhållande till varandra på vis att en stad kan kännas så tom på liv men samtidigt så kärleksfylld. Efter attentatet utrymdes Stockholms innerstad, vilket i samband med den sorgsna sinnesstämningen som rådde, fick staden att framstå som livlös. Samtidigt framträdde dock en slags ömhet i ödsligheten, vilken bestod av ett välvilligt samarbete mellan såväl samhällets olika institutioner som privatpersoner. Ödsligheten och ömheten belyser bådadera gemenskap fastän på två skilda sätt; gemenskap i att aldrig tidigare ha sett ett så livlöst Stockholm och gemenskap i att uppleva ett sådant kärleksfullt samarbete. Utdraget nedan exemplifierar en situation när ödsligheten och ömheten framträdde under dådet och formade en gemenskap.

> *Alla stadens vanliga ljud var borta och stannade man och lyssnade var det nästan kusligt: att en storstad som just utsatts för ett terrordåd kan vara så stilla (...) Överallt hördes samtal, men de flesta samtal var lågmälda, och de fördes på svenska, engelska, polska, ryska, arabiska och afrikanska språk som jag inte kunde identifiera. Aldrig förr har jag sett så tydligt vilken kosmopolitisk stad Stockholm är (...) Ingen terrorist kan skapa kaos i en sådan stad* (art.8, AB nyhet, 8 april)

Utdraget ovan är också ett exempel på hur mediernas rapportering bidrar till att skapa kosmopolitisk snarare än nationell gemenskap. I de flesta sammanhang som belyses i artiklarna överträffar däremot ömheten ödsligheten, då kärnan i diskussionerna trots allt är att man tillsammans står starkast. Betoningen hamnar på att hjälpas åt och anpassa sig efter de villkor som vid illdådet fanns tillgängliga. Bland annat hashtaggen #openstockholm var under illdådet ett betydelsefullt och lättillgängligt medel att använda sig av i syfte att både motta och dela information. Därmed fick hashtaggen en viktig roll som kommunikationsbärare och kan i efterhand ses som en symbol för gemenskapen som uppstod under terrordådet. Detta poängteras i nedanstående citat.

> *Det vi kunde se under #openstockholm var just det öppna samhällets enastående överlevnadsförmåga. Bara ett andetag efter övergreppet formade vi oss efter*

> *situationen och fick saker att fungera. Det är en styrka fanatiker aldrig kommer att fatta* (art.27, Exp krönika, 8 april)

Hashtaggen innebar inte endast att information om terrorattacken kunde spridas globalt, utan den skapade även symboliska broar och suddade ut skillnader människor emellan. Oavsett kön, nationalitet, religion eller samhällsklass hjälpte man varandra under dådet. #Openstockholm reflekterade därmed inte minst den personliga kärleksfullhet som uppstod både under och efter attacken, då människor erbjöd bland annat tak över huvudet och skjuts i Stockholm. Betoningen på gemenskap som medierapporteringen lägger utgör därför en av analysens *kategorier* tillsammans med den tillhörighet som tidningarna skapar känsla av genom ”vi och dem”- resonemangen.

5.2 Handlingar och uttryck som personlig tillit

Hashtaggen #openstockholm blev en avgörande faktor för hur väl civilsamhället hjälptes åt vid en krissituation där mycket ställs på sin spets. Främlingar undsatte varandra och bistod med hjälp av olika slag. Nästan lika många nyhetsjournalistiska som åsiktsjournalistiska artiklar förmedlade informationen som syntes under hashtaggen och bidrog därmed också som extra förlängning i kommunikationen som fördes direkt mellan individer. Nedan exemplifieras detta i ett utdrag.

> *Är du/ni är fast i Sthlm så har jag 2 lediga sängar + mängder av mat,Välkomna!!! Bed and food if ur stuck in Sthlm’Skanstull (...) Finns plats, mat och sällskap hos mig på Lilla E för den som behöver någonstans att ta vägen (...) Om någon fastnat i Rinkeby kan ni gå hem till min mamma. Hon har säkert soppa och fårostpaj. Maila eller DMa mig* (art.10, AB nyhet, 7 april)

Trots att många inte kände varandra eller hade någon personlig koppling, fanns en gemensam kraft på så vis att förnuft och känslor fick styra åt det håll som kändes avgörande i stunden. Därtill kunde gränsen mellan personer som står en nära och personer där ingen anknytning finns, bli flytande i ett krisläge som terrordådet. Detta är något som återigen skapar en känsla av lokal tillhörighet och en föreställd nationell gemenskap i medierapporteringen (Anderson 1993:21). Detta tydliggörs när krönikörer uppmuntrar till att ta egna initiativ att närma sig varandra:

> *Kittet som håller samman ett demokratiskt samhälle är vår förmåga och benägenhet att lita på varandra. Utan tillit, ingen demokrati. Vår tid präglas av en allt mer polariserad syn på vad som är gott och ont, vad som är svart och vitt. Det pågår en oavbruten uppdelning av människor mellan vi och dem. Att utöva motstånd är livsviktigt. Att det är helt möjligt visar den värmevåg av medmänsklighet som sköljde genom Stockholm och resten av Sverige i fredags när hundratals människor öppnade sina hem och erbjöd mat, fika, skjuts, sällskap och sängplats i #openstockholm-rörelsen* (art.17, DN debatt/krönika, 9 april)

Vidare skildras i både nyhets- och åsiktsjournalistiska artiklar att personer la sin egna säkerhet i någon annans händer, bara timmar och minuter efter terrordådet. Trots att vissa precis hade riskerat att förlora sina liv, visades ändå den personliga tilliten till varandra den dagen. Andra som fick informationen om att hålla sig inomhus valde ändå att köra in till centrum med bil för att hjälpa. På så vis kan tidningarnas rapportering om terrorattentatet ha präglat benägenheten att våga lita på utomstående, oavsett hur pass nära hoten och riskerna som medfördes dådet kom. Denna företeelse märks av i nedanstående utdrag.

> *Mathandlare erbjöd sig att se till att barn, vars förälidrar fastnat i stan, fick middag. Folk som behövde skjuts parades ihop med folk som var på väg åt rätt håll. De som behövde någonstans att vara tillfälligt, bjöds in till andra stockholmares hem. Små, enkla, praktiska saker. Men också något mycket stort* (art.27, Exp krönika, 8 april)

Citatet antyder att villigheten med att bistå med något gynnsamt i samhället kan vara större än de risker som föreligger. Det finns också en viss ironi i att hjälpa främlingar; allteftersom faktorer som globalisering påverkar uppstår det överallt nya risker där främlingar kan anses vara sådana risker som potentiellt kan utgöra en fara. Med detta menas inte att främlingskap är något nytt fenomen som samhället med vilja har skapat, men däremot att civilisationen automatiskt utsätts för fler risker genom samhällets fortsatta utveckling. Den personliga tilliten mellan individer utgör där en betydelsefull kraft för att motverka sådan splittring som kan uppstå i samhället. Ett exempel på hur medierapporteringen belyser detta är följande:

> *Den civila reaktionen är minst lika viktig som den offentliga (...) Den mellanmänskliga tilliten är vårt unika kapital. Den är ett av våra bästa skydd mot*

> *försöken att splittra och söndra. För att bekämpa terrorism räcker det inte med tillit. Men utan tillit blir motståndskraften så mycket lägre* (art.23, DN krönika, 9 april)

Eftersom människor samspelar mer med varandra, det vill säga med främlingar och okända, vid krislägen än vid normaltillstånd, så säger den interaktionen något om dess genuinitet. Det handlar inte om en ren vilja att lära känna eller hjälpa varandra, utan snarare att krissituationen kräver det. Man skulle kunna säga att individer, i en panikartad situation tvingas inse likheten mellan dem och tar eventuellt då kontakt med varandra, på grund av ren överlevnadsinstinkt. Med andra ord består den delade gemenskapen och tilliten till varandra av att de har blivit utsatta för terrordåd och endast behöver interagera med den andre för att överleva. Beck menar att den påtvingade gemenskap som risk- och krisfaktorer skapar idag, samtidigt "rånar" den genuint etiska dimensionen av interaktionen i fråga, vilken annars utgör en grundläggande betydelse i att kunna och vilja se likheter i varandra (2009:61). Tidningarna speglar i viss mån det faktum att människor knappt talar med varandra under normaltillstånd men i stället under ett terrorattentat. Nedanstående utdrag, från en krönika, beskriver först hur människor som under normala omständigheter i Stockholm möter varandra och inte visar välvilja samt respekt, däremot gör det under en krissituation.

> *Människor trängs och knuffas på gatorna, ser inte varandra i ögonen och släpper igen dörrarna i ansiktet på den som går efter – på samma gång överspända och ängsliga. De enda som reser sig för gravida kvinnor och barn på den överfulla tunnelbanan är de gravida kvinnorna och barnen själva (…) På fredagen gjorde i alla fall Stockholm sitt val. Människor öppnade sina hem för varandra, höll upp dörrarna för varandra, väntade på grön gubbe (…) någon erbjuder sin plats i kön, tjejen bakom kassan säger 'Ha en trevlig kväll'. Det har aldrig hänt tidigare men det händer nu* (art.14, DN krönika, 9 april)

Som tidigare nämnt finns i den nya globaliserade och digitaliserade eran en bred katalog av risker och faror som dagligen utsätter samhället för hot (Beck 2009; Giddens 2010; 2014). Många kan exempelvis se flyktingvågen 2015 som ett sådant hot vilken potentiellt utsätter Sverige för fara. Även om flyktingkrisen har haft ett stort medverkande i antalet människor som migrerat till Sverige de senaste åren, så spelar även globaliseringens andra "naturliga" omständigheter in. Globalisering innefattar bland annat fri rörlighet, vilket i detta fall kan ses

som både Sveriges framtidstro men också Sveriges angreppspunkt. Även detta problem lyfter artiklarna:

> *(...) att även svarta ansikten, ansikten som mitt, välkomnar besökare i Arlandas ankomsthall. Bara en stad utan fruktan gör så. Welcome to Stockholm. Bara en orädd stad öppnar sig så mot den stormande, okända framtiden (...) Jag hoppas att Stockholm förblir en stad som drömmer, för ni drömmer på sätt och vis åt oss alla, och som ni kommer att förbli hatade för - för att Stockholm själva hjärta också rymmer en moské (...) Efter attackerna öppnade ni era hem och arbetsplatser för fullständiga främlingar som var strandsatta i staden. På sätt och vis var det därför attackerna inträffade till att börja med* (art.16, DN krönika, 10 april)

Den personliga tilliten blir på så vis ett slags personlighetsdrag inom landet som reflekteras och spekuleras kring i tidningarna angående vad den eventuellt kan ha inneburit. Dock dominerar trots allt, i artiklarna, synen på att tilltron är en stor del av vad som gjort att Sverige lyckats hantera terrordåd och som kommer upprätthålla jargongen av det engagerade samhället. Hoppet av att samhället fortsätter hantera krissituationer på samma demokratiska vis är ett genomgående ämne i beskrivningarna av terrordådet, vilket därmed utgör ytterligare ett av *begreppen*. Ett offentligt rum där detta hopp utstrålas och låter samhörigheten, engagemangen och tilliten människor emellan fysiskt få uttryckas, är Sergels torg. I kommande utdrag blir detta märkbart.

> *En sak blir tydlig när samhället drabbas av attacker och kollektiv sorg: vi behöver våra offentliga rum. Vi möts i sociala medier, men vi behöver också de fysiska platserna där vi kan stå tätt intill varandra och kroka arm (...) Sergels torg, Sveriges mest utskällda och omdebatterade torg. Men också en enastående mötesplats och demokratisk arena. En kravlös och tillåtande plats där man snabbt kan samla tiotusentals människor i en mäktig manifestation. Ett folkligt torg, precis som Drottninggatan är ett folkligt stråk* (art. 39, SvD kommentar, 11 april)

Torget blir en plats där alla blir jämbördiga och där påminnelse sprids om att man tillsammans står starkast. En annan plats där den personliga tilliten i själva verket hyllades var i Göteborg där fotbollslaget Häcken ville hedra stockholmarnas engagemang under terrordådet:

> *Häcken prisar stockholmarnas fina initiativ att öppna sina hem för alla människor som fastnade i kaoset i fredags och lovar att möta supportrarna med samma värme inför dagens match. 'När ni kommer in på arenan bjuder vi på kaffe innanför entrén och vi kommer göra allt vi kan för att öppna upp vårt hem för er, likt ni de senaste dagarna öppnat era hem för våra medmänniskor' skriver klubben på sin hemsida* (art.34, Exp reportage/intervju)

Den personliga tilliten och det engagemang som synliggjordes genom tidningsrapporteringen var därtill en unik företeelse som bidrog till att uppmärksamma och stärka uppslutning individer emellan. Tilltron i varandra, som artiklarna lyfter fram, utgör därför ytterligare en av analysens *kategorier*.

5.3 Handlingar och uttryck som institutionell tillit

Engagemanget hos samhällets olika beståndsdelar under 7 april 2017 var inget som gick förbi obemärkt. Snarare var det allmänna engagemanget något utöver det vanliga. Inte minst den institutionella tilliten framstår i medierapporteringen som något enastående och unikt, då polis och andra myndigheter hyllades för ett utomordentligt jobb. Inte alla artiklar, men många berörde institutionella insatser av något slag såsom i exemplet nedan.

> *Bilden av en polis som mitt under fredagens terrordåd tog sig tid att hjälpa en kvinna över gatan blev en symbol för trygghet i Sverige (...) Han önskar, precis som så många andra poliser att han hade kunnat göra mer. Varit på plats snabbare, räddat liv (art.43, SvD intervju, 13 april)*

Både åsikts- och nyhetsjournalistiska artiklar konkluderade att det, till skillnad från tidigare tillfällen, för det mesta gick att förlita sig på de olika institutionerna och att de inte gav vika. I nedanstående citat lyfts detta fram.

> *Den sammantagna slutsatsen är ändå att de samhällsinstitutioner som vi har att förlita oss på – som rättsväsende, räddningstjänst, sjukvård, nyhetsmedier – stod pall. Det ska vi, trots allt, vara stolta över i denna jobbiga tid* (art.35, Exp debatt, 10 april)

När tidningarna rapporterar om en kris som terrorattacken, blir det påtagligt för ett helt land och även andra länder att den personliga säkerheten ej går att ta för given. Individer vänder sig därmed till, samt försöker förlita sig på, samhällets offentliga och privata institutioner för att få sin säkerhet bekräftad. När dessa inte visar sig vara fullt beständiga, riskerar att institutionerna i fråga att inte längre blir sedda som riskhanterare utan snarare som riskkällor (Beck 2009:54). Rädslan, både för sin personliga säkerhet och för framtida terrorattentat, är resonemang som lyfts fram i tidningarna och utgör därmed ännu ett *begrepp*. Vissa av de människor som behövde ta sig bort från Stockholms innerstad under dådet påpekade att de blev tvungna att förlita sig på taxi, då kollektivtrafiken var avstängd, men att det inte gick helt oproblematiskt:

> *Tunnelbanan stängdes av, stationer utrymdes och bussar från innerstaden som går till förorterna ställdes in. Många personer som har behövt ta sig hem fick förlita sig på taxi, men det har varit svårt, vittnar Stockholmare om* (art.42, SvD reportage, 7 april)

I allmänhet är offentliga kommunikationssystem, vare sig det rör sig om transportsystem eller informationssystem som medier, vitala medel för samhällets sammanhållning och gemenskap. När kollektivtrafiken behöver stängas av under krisläge samtidigt som en till ytan stor plats snabbt behöver utrymmas, blir mediernas funktion som informationsbärare och olika privata institutioner därmed en typ av vikarierande kommunikationsmedel. Är dessa medel också otillräckliga går det därtill inte heller att upprätthålla en tillit för framtida krisscenarion. Ett exempel på att denna förebyggande tillit inte tidigare lyckats upprätthållas, vilket tas upp i både krönikor och i en intervju, är Polisens övergripande insatser de senaste åren. Då Polisen, i ett utdrag ur intervjun nedan, själva menar att de har haft motgångar som samhället inte ansett ha hanterat väl, har de rimligtvis inte heller fullständigt lyckats skapa en institutionell tillit hos medborgarna. Under och efter terrordådet ter det sig däremot som att den tilliten höjdes i och med att poliskåren hyllades:

> *Jag kunde inte föreställa mig att det skulle bli så överväldigande. Jag vet att det betyder oerhört mycket för alla de poliser som sliter i vardagen. Vi har haft mycket uppförsbacke och motvind under de senaste åren* (art.24, DN intervju, 13 april)

Många privatpersoner hedrade Polisen med blommor, vilket ytterligare antyder att tilliten hos medborgarna för samhällets institutionella delar höjdes efter dådet. I utdraget nedan märks detta.

> *Efter gårdagen känns det ju väldigt fint och bra att se något sådant (...) Det här är ett perfekt tillfälle att hylla polisens jobb. Det är det här vi har poliser till, och alla har varit väldigt eniga om att polisen gjort ett väldigt bra jobb* (art.3, AB reportage/intervju, 9 april).

Förutom att tilliten för myndigheter som polis-, sjukvård- och räddningsinsatser lyftes i artiklarna, så hedrades också de privata företag, skolor, kyrkor och andra organisationer som utförde humanitära handlingar under och efter dådet. Den 11-åriga flickan som dog i terrorattacken sörjdes bland andra av elever och personal från skolan hon gick på, där både psykologer och präster tagits in för att ge stöd:

> *Efter att flickan identifierats i helgen och hennes anhöriga underrättats hölls en samling med en tyst minut på hennes skola i måndags. Skolan hade även öppet redan i söndags för att ta emot sörjande* (art. 2, AB reportage, 12 april)

Mediernas betydelse i hur terrordådet diskuteras har tillika betydelse för hur den institutionella tilliten respektive integrationsfrågor som lätt uppstår i terrorsammanhang fortskrider. Problemet som återstår är hur åtskillnaden av "vi och dem" återspeglas i medierna, vilka har inflytandet hos folk att skapa opinion och värdering, samt upprätthålla dessa. Som tidigare nämnt stärktes vi-känslan i tidningarna i samband med att terrorism förringades. Skillnaden är att skapandet av "vi och dem" i sådana situationer, där "dem" syftas på terrorister, ibland i samhällsdebatter också inkluderar människor överlag med andra ursprung och etniciteter än endast svenskar. Ett utdrag som belyser vikten av hur bland annat medierapporteringen förhåller sig till detta är följande:

> *Däremot spelar det stor roll hur politiker, medier och andra auktoriteter hanterar det som händer, samt hur man talar om invandrare och mångfald (...) Det tog århundraden av relativ jämlikhet och lagstyre att bygga upp den enastående tillit människor emellan som gjort Norden till en så fri, fredlig och välmående del av världen. Det kan gå mycket fort att riva ned den. Det är upp till oss. Terrorister kan ta*

> *liv och spränga byggnader. Men vårt samhälle är det bara vi själva som kan förstöra* (art.18, DN debatt/krönika, 9 april)

Det faktum integration överhuvudtaget ifrågakommer i medierapporteringen om dådet på Drottninggatan kan öppna upp för möjligheter att inte låta immigranter i allmänhet bli sedda som syndabockar för attentatets inträffande. Medierna använder i detta fall terrordådet till sin fördel genom att förmedla just den gemenskap och sociala tillit som skapas. I stället för att skapa debatt om invandring påvisas snarare hur starka man är tillsammans som kosmopolitiska medborgare. Kosmopolitism signalerar både identitet och enhetlighet mellan människor oavsett skillnader, men också möjligheten att känna sig hemma i en sådan beblandning av olikheter hos individer (Calhoun 2008:444). Utifrån detta synsätt kan man argumentera att medierna, utifrån terrordådet i Stockholm, tog tillfället i akt att överträda det fientliga sinnelag som annars kan uppstå i sammanhang som terror. Genom att dels belysa hur alla hjälper alla under ett illdåd och även låta personer med olika etniska ursprung komma till tals i tidningarna, accepteras mer och mer den kulturella blandning som automatiskt sker via globalisering. Samtidigt signalerar medierna till allmänheten att Sverige är ett fritt land där alla får komma till tals, vilket kan inge en större tilltro för medierapporteringen. I nedanstående utdrag märks detta.

> *En attack mot storstaden är en attack också mot fristaden. En attack mot öppenheten, friheten och inkluderingen. Medan jag tittar på nyheterna märker jag också att samtliga, faktiskt alla ögonvittnen som reportrarna på plats intervjuar är invandrare. De pratar svenska med alla de olika accenter och brytningar som mitt språk numera talas på, och de är alla oroliga och engagerade och de talar om att ett terrordåd har hänt, som de säger i 'vårt land'. Och i det ögonblicket vet jag att vi kommer klara det här. För alla de som intervjuas har alldeles rätt. Det här är vårt land. Vår stad. Vi kommer inte låta dem ta vårt Stockholm ifrån oss* (art.38, Exp kommentar, 8 april)

Tidningarna förmår i ett sådant exempel med att tidningsläsare, som i andra fall skulle ha fördomar och dra alla över en kant, eventuellt kan få ett annat perspektiv genom detta. Möjligheten för att förstå andra människors ursprung, med bland annat kultur och religion som globalisering innebär, blir därmed i högre grad tillgänglig. Man kan på så vis försöka skapa ett samhälle som accepterar globaliseringens alla sidor. Medierapporteringen konkretiserar i detta fall att riskerna man lever med är värda att utmana, om det innebär att

samhället förblir lika öppet och demokratiskt som det hittills har varit. I utdraget nedan diskuteras detta.

> *Trygghet är ju lätt att åstadkomma, om den inte måste vägas mot andra värden. Och här fyller tanken om ett absolut före och efter en politisk funktion, för vem kan säga nej till repressiva åtgärder om vi plötsligt befinner oss i ett radikalt annorlunda land? Vem bryr sig om den grundlagsfästa svenska föreningsfriheten när det handlar om att kriminalisera medlemskap i terrororganisationer? Det här är samhällets balans på en knivsudd: Om staden ska förbli öppen så måste vi acceptera att leva med ett visst mått av bräcklighet* (art.19, DN krönika, 10 april)

I tidningsartiklarna, under terrordådet, handlade den institutionella tilliten bland annat om att kunna förbise de politiska skillnader som föreligger mellan varje individ, för att överhuvudtaget kunna bibehålla det rådande demokratiska samhället. Regeringens eller stadens extrema åtgärder i kölvattnet av dådet innebar därmed inte att balansen mellan öppenhet och säkerhet skulle bli bättre. Således förbättras inte heller den institutionella tilliten som behöver finnas i välfärdssamhället av sådana åtgärder. Tidningarna tar upp detta i rapporteringen genom bland annat utdraget nedan.

> *Här handlar det nu om hur stadsplanering och trafikplanering kan minska sårbarheten för attentat, men också om balansen mellan öppenhet och säkerhet. Det går inte att planera staden efter terrorhot; bygger man för säkert kan man dessutom skapa otrygghet (...) Extrema säkerhetsåtgärder påminner oss om riskerna och gör oss mer otrygga* (art.39, SvD kommentar, 11 april)

Vidare förs i rapporteringen vidare diskussion gällande hur mediernas beskrivning av terrordådet kan uppfattas som händelser som personer själva har varit med om eller har sett med egna ögon. Därför har medierapporteringens uppmärksammande av medmänskligheten under dådet och betoningen av att de finns fler goda individer än det finns onda, kunnat bidra till dessa personers bild av dådet och rädslan som följer därtill. Exempelvis belyses detta i ett utdrag nedan:

> *(...) en positiv aspekt av bevakningen av fredagens terrordåd är att medierna har visat en mer positiv sida, där människor reagerat med manifestationer och kärlek,*

> *snarare än med hat. Efter en traumatisk händelse kan annars människor bygga sina egna berättelser (…) 'Då inkorporerar man framför allt mediernas bild av händelseförloppet, och tror att det är det man själv minns. Det påverkar såklart hur man känner och hur rädd man är* (art. 26, DN kommentar/intervju, 14 april)

Mediernas betydelse i hur den institutionella tilliten uttrycks och upprätthålls går att genom utdraget ovan konkludera som essentiell, framförallt vad gäller individers välmående under en krissituation. Den empati och medmänsklighet som syntes genom de olika exemplen av institutionell tillit i medierna i detta kapitel, utgör därför två ytterligare *kategorier* i analysen.

5.4 Social tillit i svenska tidningar vid en krissituation

Utifrån artiklarnas framställning av gemenskap samt skildrande av den personliga och institutionella tilliten, kan det diskuteras hur den sociala tilliten till sin helhet framställs i svenska tidningar. Övergripande uttrycker sig den sociala tilliten genom att visa på ett gemensamt ställningstagande av samhällets olika delar. Som tidigare diskuterat framhävs i medierapporteringen att polis-, sjukvård- och räddningstjänster bland andra visade på stort mod och skicklighet. Individer inom diverse yrken såsom väktare, ordningsvakter samt butiks- och restaurangpersonal bidrog i så stor utsträckning de hade resurser till. Privatpersoner vårdade och skyddade andra utsatta så gott de kunde. Efter dådet hanterades och åtgärdades praktiska angelägenheter vilka skyddar samhället och alla invånare, som exempelvis utplaceringen av fler stenlejon på Drottninggatan vilket också togs upp i mediebevakningen. Samtidigt fortskred samhällsdebatten om hur Sverige ska kunna skyddas mot terrorism i framtiden; ett framtidsscenario där den sociala tilliten får sin betydelse. Tidningarna skildrade med andra ord vad samhällets olika delar gjorde under och efter dådet och varför det ansågs passande, vilket också skapade och upprätthöll social tillit. Handlingarna och uttrycken som lyfts fram i rapporteringen tyder på ett gemensamt ställningstagande; att först hjälpa varandra samt försöka återgå till det normala och sedan påbörja den bekämpning mot dem som vill Sverige ont. Nedanstående utdrag belyser hur allmänheten hjälptes åt.

> *Det pragmatiska lugnet och effektiviteten både hos vanliga stockholmare, polis och räddningstjänst visar att folk reagerar på ungefär samma vis som invånare i andra städer som drabbas av katastrofer. Folk hjälps åt, stöttar varandra och respekterar*

> *myndighetsfunktioner. Olägenheter som avstängda tåg, avspärrningar och utrymda lokaler möts av ändrade planer och egna lösningar* (art.40, SvD krönika, 9 april)

Tidningsrapporteringen om terrordådet frambringade något som tidigare, rumsligt och tidsmässigt, har avlägsnats från Sverige; nämligen en fruktan om terrorism. Man skulle dock i viss mån kunna påstå att den redan fanns, vilket också fördes på tal i somliga artiklar. När terrorattackerna ökade i antal runtom Europa, ökade också insikten i att det kan hända i Sverige. Likväl blev den fruktan inte överhängande och påtaglig förrän samma sekund en lastbil kom farande mot folkmassor mitt i Stockholms city. I samma ögonblick skapades följaktligen en rädsla för framtida attacker, en farhåga och oro som skulle kunna innebära större splittring i samhället. Rädslan som visades i artiklarna lutar i detta fall tvärtom åt att frambringa en sammanslutning av samhället:

> *Men just omöjligheten att skydda sig gör att rädslan de hoppas underblåsa mister sin funktion och blir irrationell. Det är ingen poäng att vara rädd längre. Kanske är det också det vi kunnat se i de högst sansade och därför hoppingivande reaktioner som följde på dådet i Stockholm (...) Terrorhandlingar handlar till 99 procent om våra reaktioner på dem. Vi bestämmer själva vilka följder de ska få. Vi har klarat av långt värre. Och vi kommer att klara av även detta* (art.15, DN krönika, 13 april).

Stunden då risker och hot uppenbarar sig öppnar oavsiktligt upp för en potentiell nystart (Beck 2009:61). Det vill säga innebär terrordådet, förutom sitt sorgliga öde, även en upprinnelse i hur framtiden ska fortskrida beroende på hur medierapporteringen framställer den. Upprinnelsen tar först plats under dådet, när människor placeras utanför sin normala kontext och "tvingas" blanda sig och lita på sin omvärld. Främlingar undsätter andra främlingar, poliser blir överösta med kramar och blommor, och butiksbiträden får ansvaret över andras liv när människor flyr in för skydd. Om detta däremot inte lyfts fram i medierna får resten av Sverige, eller världen i stort, inte ta del av denna potentiella upprinnelse till en nystart. Därmed skulle nystarten inte heller bli genomförbar utan medierapporteringen kring den sociala tilliten som uppstår. Krissituationer som denna medför nämligen att förväntningarna av fler terrordåd också innebär att det tidigare "för givet"-tagna, inte längre kan tas för givet (a.a:69f). När rutiner man levt efter och antagit som självklarheter i sitt liv, exempelvis en daglig promenad på Drottninggatan, visar sig vara livshotande, lämnas de drabbade i ett chocktillstånd. Emellertid finns det en underliggande innebörd av riskernas

betydelse, då chocken och sinnesstämningen som följer terrorattacker även är en uppmaning till en ny början och fler möjligheter. Återigen kan denna sinnesstämning, utan mediernas rapportering av den, inte utgöra en uppmaning till samhället i stort. Därför är det av stor vikt att tidningarna, som bland annat utdraget nedan visar, lyfter fram den sociala tilliten.

> *Det viktigaste är att slå vakt om vårt samhälles grundläggande värderingar, om allas lika värde, om tilliten och rättssäkerheten. Vi ska försvara det öppna samhället utan att själva bli som våra fiender (...) När extremister försöker splittra oss efter etniska och religiösa linjer ska vi försvara rätten av att vara olika, rätten att tro och tycka utan diktat uppifrån. Det viktigaste motståndet är att fortsätta leva som vi vill och inte som terroristerna skulle önska. Och här finns något väldigt hoppfullt. Vår demokrati kommer att övervinna deras terror eftersom det finns så många av oss och så få av dem (art.11, AB ledare, 9 april)*

Utdraget ovan antyder att oron kring ytterligare risker som medföljer terrordådet, skapar tillträde för ett moraliskt och politiskt utrymme i tidningarna, vilket kan ge upphov till en civil ansvarskultur där allas lika värde försvaras och den sociala tilliten förstärks. Även symboler som påminner om det inträffade blir viktiga att lyfta fram i tidningarna i sammanhang som terrordådet, och utgör en del av den sociala tilliten. En sådan symbol är Sergels torg, vid Drottninggatan, bara ett stenkast från där lastbilen tillslut kraschade in i Åhléns. Det blir en plats där man minns både dådet i sig, men också den plats där tusentals möttes upp i en minnesstund för att sörja de bortgångna och hedra de som har hjälpt till. Medierapporteringen bidrar till att stärka dessa känslor och den sociala tillit som skapar sammanhållning vid sådana tillfällen och platser:

> *Men som alltid behöver vi också platser som skapar tillit, och bidrar till möten och tolerans. Många har de senaste dagarna känt att Sergels torg är en sådan plats (...) Sergels torg är inget finrum. Men det är en plats där alla kan känna sig hemma och en plats där vi kan uttrycka både glädje och sorg - och något finare finns väl knappast i en stad* (art.39, SvD kommentar, 11 april)

Som citatet ovan uttrycker är torget en plats där alla kan känna sig hemma. På en sådan plats, i ett nationellt sammanhang och när personer i fråga kan identifiera sig som en del av det demokratiska samhället och visar patriotism, äger det som Giddens (2014:138f) talar om rum;

nämligen multikulturalism. Uppslutningen på Sergels torg som skildras i tidningarna kan ses som den multikulturalism och därmed även den sociala tillit som råder inom samhället. För att bibehålla multikulturalismen och utveckla ett kosmopolitiskt synsätt krävs ett ömsesidigt beroende mellan medlemmar och stat (Giddens 2010:vii). Detta sker genom medierna i en form av samarbete mellan institutioner och individer, samt genom medierapporteringen i sig som pekar på denna strävan efter samma demokratiska och välvilliga samhälle. Följaktligen kan det alltså både krävas att individer står upp för sitt land och sina medmänniskor, för att inte visa sårbarheten som annars lätt kan splittra och skapa grupperingar av människor, men även att mediernas ansvar till att förmedla detta tydligt också tar plats i ett sådant sammanhang. Symboliskt sett blir blommorna på polisbilarna, lapparna på Åhléns och uppslutningen på Sergels torg ett uttryck för denna strävan i tidningarna. Det visar också att multikulturella samhällen inte innebär ett uteslutande av nationalism och vice versa. Nedanstående utdrag belyser bland annat detta.

> *Vårt Stockholm (...) Att vi är en del av hela världen och hela världen är en del av oss. För vi har ingen oskuld kvar att förlora. Vi visste att det kunde ske här. Vi är allvarliga men tar det med fattning. Vi ringer våra nära och kära. Var är du? Är du i säkerhet? Har du hört något? Vi söker oss till varandra. Blir snällare. Visar mer hänsyn. Blir mjukare i tonen* (art.38, Exp kommentar, 8 april)

Att stå upp mot hatet och fortsätta leva som vanligt är förekommande innebörder av artiklarna som också påvisar att det krävs en social tillit för att klara detta. Ett utdrag ur en krönika sammanfattar de skeendena och handlingarna som terrordådet huvudsakligen visade, vilket också talar om hur vi ska förhålla oss till tankar om framtiden:

> *Och vi vet att folk såklart är rädda, för det blir vi alla, när terrordåd sker. Men vi vet också att livet är större än rädslan, vi vet att vi ska ta hand om vårt Sverige men inte misstänkliggöra varandra, vi vet att vi inte ska vara naiva men inte heller fördomsfulla och låta rädslan styra våra liv. Vi vet och såg hur starka vi var när vi höll ihop, när vi var som mest utsatta och svaga. Inget demokratiskt och fritt land kan fullt ut skydda sig mot enskilda terrorister och galningar (…) Vårt Sverige är fantastiskt och vi är bra och vi vet om det och därför kommer vi att även kämpa för det.*

Sammanfattningsvis belyser medierapporteringen alltså ett par olika perspektiv på hur den sociala tilliten uttrycktes vid terrordådet. Inte minst framhävs i tidningarna vikten av hur avgörande tilliten kan vara för att motarbeta rädslor som ett terrorattentat kan innebära, men också hur den kan resultera i en större förståelse för omvärlden och skapa ett mer kosmopolitiskt samhälle. Diskussionerna om en nystart i artiklarna och att inte kuva sig för terrorism, utan snarare försöka bekämpa den, pekar på den integritet samhället har vilken också blir analysens sista *kategori.*

6. Slutdiskussion

Detta sammandrag innehåller en diskussion av de resultat som framkommit i analysen av artiklarna från Svenska Dagbladet, Expressen, Aftonbladet och Dagens Nyheter. I slutdiskussionen föreslås även forskningsfrågor för framtida undersökningar samt ett redogörande för denna studies bidrag till forskningen.

6.1 Övergripande gemenskap mellan individ och samhälle

Diskussionerna om terrordådet på Drottninggatan framhäver genom artiklarna både solidariteten och sorgen. I de samtalsämnen som tas i anspråk uppstår en röd tråd som kan ses som den grundläggande i artiklarna; nämligen den **övergripande gemenskapen mellan individer och samhälle**. Därigenom blir detta också *kärnkategorin* (*core category*) i analysen. Gemenskapen, som uppstår i terrordådet och som på olika sätt tar sig i uttryck samt förstärks genom artiklarna, baseras på ett ömsesidigt beroende av individer och samhälle där den sociala tilliten utgör grunden till den. Den personliga tilliten har visat sig vara högst befintlig och essentiell under medierapporteringen av terrordådet, då den utifrån artiklarna höll samman samhället på ett sätt som möjligen inte fungerat om den inte hade varit så stark. Den institutionella tilliten kan man argumentera för stärktes någorlunda genom rapporteringen, då framförallt poliskåren inte tidigare har hyllats i samma utsträckning. Både de offentliga institutionerna såväl som de privata visade sig ha betydelsefulla roller såväl under som efter terrorattentatet då de stod pall och sköttes, under omständigheterna, professionellt. Dock kan det vara svårt att uttala sig om huruvida tilliten de facto höjdes eller sänktes eller om det endast var en tillfällig antydan, då en sådan fråga hade krävt (och därmed blir förslag för) djupare undersökning. Trots det går att, utifrån hur den sociala, personliga och institutionella tilliten belystes i tidningsartiklarna, dra slutsatsen att samhället under terrordådet visade på en stark tillit vilket åtminstone initierar att den kan ha stärkts via medierapporteringen. Genom att med exempel belysa hur den sociala tilliten skildras i svenska tidningar under en krissituation har *kategorier* (*categories*) framvuxit som en röd tråd ur dessa. Kategorierna, som utgjorts efter de etiketterade *begreppen* (*concept)*, är att samhället visar en enorm **gemenskap** samt **tillhörighet**, en **empati** samt en **tilltro i varandra**, en **medmänsklighet** och slutligen en **integritet** som inte går att kuva. I alla kategorier finns *egenskaperna* (*properties*) av social, personlig eller institutionell tillit som grundsats. Resultatet har framhävt de *begrepp* vilka representerar de konkreta handlingar eller företeelser som återkommer i beskrivningarna av dådet. Man skulle kunna säga att de flesta begreppen lyftes fram i en form av motsatspar. Perspektivet på “vi och dem” är

analysens första begrepp som etiketterats. Analysens andra begrepp är resonemangen om att förringa fienden och stärka sammanhållningen. De tredje begreppet är hoppet och rädslan under dådet. De fjärde innefattar ödsligheten och ömheten som framträdde efter terrordådet. Till sist utgör tanken om att samhället styr över sitt egna öde analysens slutliga begrepp. I modellen nedan, illustrerad utifrån den grundade teorin, har begreppen och kategorierna samt kärnkategorin som framkommit i analysen placerats in.

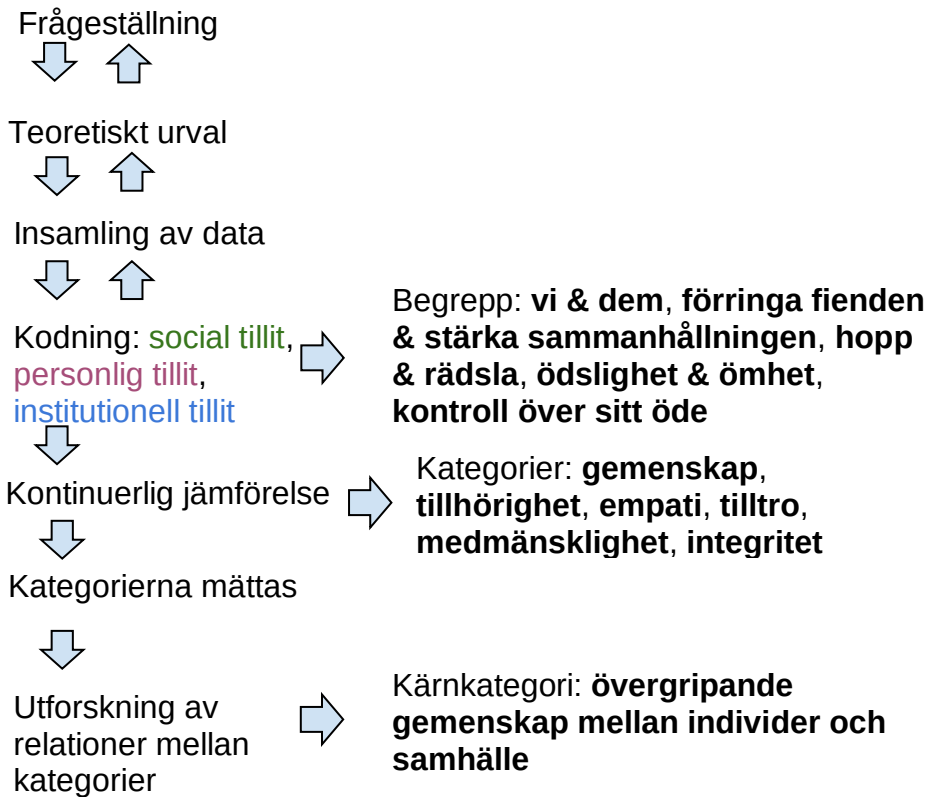

Figur 6.1 Sammanställning av resultatet utifrån den grundade teorins faser

6.2 Mediernas betydelse och globaliseringens utmanande

Ett tydligt och framträdande mönster som visar på sammanhållningen i artiklarna är som sagt när det talas om Stockholm och det svenska folket som ett "vi" i kontrast till terrorister. Samtalet om ett "vi" i krislägen som rör allas säkerhet är viktigt eftersom det på så sätt upprätthåller en social sammanhållning inom samhället, vilket främjar välfärden. Mediernas roll i ett sammanhang som terrordådet innefattar ett komplext samspel av berättelser, som genererar känsla av tillhörighet och inkludering, men även exkludering i samhället (Enli et. al 2014:13). I artiklarna berättas att bland annat kärleks- och ljusmanifestationer anordnas

runtom i landet i syfte att stå upp mot våld och terror. På så sätt kan upplevelsen av att man tillhör en nation också förmedlas via medier, snarare än endast via personliga erfarenheter och interaktioner. Denna känsla av samhörighet mellan människor som inte känner varandra gör en hel nation till en ”föreställd gemenskap” enligt Anderson (1993:21).

Syftet mot att manifestera mot hat är, som tidigare nämnt, att inte enbart stå tillsammans i solidaritet mot illdådet, utan även mot rasism som kan följa efter attentat som detta. Beck talar om att det i detta sekel blir mindre och mindre tydlig åtskillnad mellan vad som är normaltillstånd och undantag vad gäller risker i samhället (2009:12). Däribland rör det även risker för utökade sociala grupperingar samt fortsatt åtskillnad av “vi och dem” i sammanhang som rör invandrare. På så sätt skulle man kunna argumentera för att kriser, när de uppstår, suddar ut dessa skillnader ännu mer och därmed även åtskillnaden som annars utökar sociala grupperingar. I stället genereras en gemenskapskänsla. Denna gemenskap som växer mellan människor och sociala grupper genom medier bidrar i längden till ett bredare, mer kosmopolitiskt synsätt (Calhoun 2008:445). Detta resonemang överensstämmer med att nordiska samhällen blir mer och mer kulturellt och etniskt förenat, på grund av den liberala regimen som tillåter en stor mängd olika perspektiv komma till tals i allmänhet (Enli et. al. 2014:125). På så sätt rivs barriärer, som annars skiljer de nationella och inhemska gentemot invandrare, ned i en situation som terrordådet och pådriver en slags beblandning menar Beck: “The expelled other becomes the internal other, as a result not of migration but of global risks” (2009:15). Baserat på detta, kan man säga att de globala risker som finns i dagens samhälle, för människor samman på ett ofrivilligt men behövligt sätt. Beck belyser även vikten av riskresonemang i medier, där frågor rörande normativa (själv)begränsningar uppkommer, och där medierna själva tillsammans med regering samt sociala rörelser, har främsta talan i diskussioner eller under valmöjligheter (a.a:7). Eftersom de har främsta talan, är deras uttalanden därtill avgörande för hur utvecklingen i samhället lär fortskrida. Uppfattningen om riskernas innebörd blir ur ett medieperspektiv väsentlig eftersom en risk kan tolkas på två olika sätt; å ena sidan går risken att uppfatta som en fara, å andra sidan går den att uppfatta som en chans till något bättre (a.a:4). Tidningarnas beskrivning av krissituationer är därmed en av de viktigaste faktorerna till att skapa framtida möjligheter. De handlingar och uttryck som förekommer i artiklarna och som kännetecknar social tillit, blir på så sätt inflytelserika.

Genom information, kunskap och budskap som mer eller mindre ständigt framhävs i medier i krissammanhang med fatala följder, normaliseras tillslut döden och lidande - inte endast som individuella öden - utan även som kollektiva (Beck, 2009:12). Detta bekräftas

genom Enli et.al. som menar att nyhetsmedier starkt förhåller sig till att innehållet bör vädjas till alla sociala grupper (2014:47). Även Anderson pekar på att det knappt finns några kollektiva identiteter som är så starka som de nationella, genom att via medier kunna skapa en föreställd gemenskap över en hel nation (1993:21). En sådan kollektiv sorg förmedlas, som tidigare nämnt, genom bland annat kungens tal när han påpekar att det inte är första gången Sverige faller offer för terrorism och att landet återigen kommer klara av att resa sig igen. Den kollektiva sorgen, men också styrkan som finns inom den, sammanlänkar med att globaliseringen handlar om ett alltmer ömsesidigt beroende inom världssamfundet och belyser det faktum att länder inte förskonats återverkningar från tidigare kriser (Giddens 2010:x). Detta visar att "mänskligheten öde i allt högre grad länkats samman" (a.a:vii). En stor del av de konflikter och strider som pågår i världen kan förklaras genom kampen som i stort sett hela världen idag befinner sig i; mellan modernitet och tradition (a.a:55ff). Denna kamp kan sannerligen synas i tidningarnas framställning av terrordådet, då det i diskussionerna behandlas att terrorns mål är att få demokratiska länder att ställa allt på sin kant. Terrorister vill därmed bryta på moderniteten som skapats, främst i västvärlden, genom att sprida rädsla via terror, med mål att återställa tradition. Genom att i svenska tidningar belysa hur fienden går tillväga, men samtidigt kritisera och bagatellisera terroristerna, så framträder i stället den kompetens som Sverige besitter, vilket i sig kan upprätthålla social tillit. Dock lär globaliseringens komplexa process, vilken skapar problem och konflikter i samhället, fortsätta att försvåra och utmana upprätthållandet av den sociala tilliten för medierna, vilket därmed också påverkar välfärden i samhället. Enli et.al pekar nämligen på en utmaning i att "(...) upholding a welfare state with specific and tangible characteristics in the face of integration, standardization, and interdependence" (2014:6). Men precis som Calhoun understryker är känslan av ett nationellt tillhörande, det vill säga gemenskapen, begrundad i globaliseringen tillsammans medborgares inställning till den (2008:445). Det återstår att se om medierna i framtiden framställer social tillit och gemenskap under kris i samma utsträckning som i medierapporteringen om terrordådet i Stockholm 2017.

6.3 Studiens relevans till forskning

Denna studies syfte, att studera hur svenska medier uttrycker social tillit och gemenskap under en krissituation som terrordådet i Stockholm 2017, har uppfyllts till den grad som varit möjlig genom det empiriska materialet och inom den tidsram som har behövts förhållas till. Som tidigare nämnt vore det intressant med en framtida, djupare, forskning inom liknande ämne för att undersöka om den sociala tilliten som uttrycks i medier under en krissituation

endast är tillfällig eller de facto höjs generellt i samhället. Vad som i denna studie har summerats är att det uppstår en övergripande gemenskap mellan individer och institutioner under en krissituation, som till stor del baseras på hur stark den sociala tilliten är. Medierna har möjlighet att påverka den sociala tilliten i samhället på så vis att innehållet kan anpassas efter den situation och de normer som råder vid tidpunkten. Medierna kan också påverka den sociala tilliten genom att stärka gemenskap i sin rapportering, något som kan ske genom såväl främjande av nationell som kosmopolitisk gemenskap. Faktorer som utmanar den sociala tilliten är globaliseringens mångskiftande sidor där främst risker och hot, såsom bland annat splittring i samhället, kan försvåra mediernas roll i välfärden. Det går inte att fullt ut konkludera om den sociala tilliten höjdes under dådet men däremot verkade tidningarna för, samt främjade, ett upprätthållande av den sociala tilliten vilket kan ha stärkt den. Detta upprätthållande av tillit i medier stämmer på så vis överens med den tidigare forskningen av Selle & Wollebæk (2015) om tillit som studerats utifrån ett institutionellt perspektiv, där frågan om hur värden och normer skapas och hur sårbarheten samt osäkerheten minskas framträdde som funktioner vilka hade betydelse för tilliten. Undersökningen sammanfattade att civilsamhället har en avgörande roll för det höga förtroendet och sociala kapitalet i Skandinavien (a.a:280). På så vis fyller min studie där en lucka som berör hur mediernas roll i att upprätthålla värden och normer samt minska sårbarhet och osäkerhet, genom att uttrycka och förmedla den sociala tilliten, fungerar under en krissituation. Även studien av Berrebi & Yonah (2016) som indikerade att terrordåd ökar solidariteten och samhällets engagemang och omfattning av "att ge" går på så vis att finna likheter till. Undersökningen av Geys & Qari (2017) som studerade orsakssamband mellan terrorism och opinionsbildning, vilken resulterade att det finns en stark respons på individens oro kring terrorism, går att se en viss överenstämmelse med gällande min studie där rädslan för terrorism utgör ett av begreppen som framhävdes. Min studie fungerar därmed som ett tillskott i forskningen om social tillit i medier, där krissituationer är området som undersökts.

7. Källförteckning:

al-Aloulou, O. (2016) Flyktingkrisen borde förena Europa, *Meddelanden från Åbo Akademi*, 10 mars. https://mfaa.abo.fi/article/flyktingkrisen-borde-forena-europa/

Anderson, B. (1993 [1991]) *Den föreställda gemenskapen: Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos

Beck, U. (2009). *World at risk*. Cambridge: Polity Press

Berrebi, C. & Yonah, H. (2016). Terrorism and philanthropy: the effect of terror attacks on the scope of giving by individuals and households. *Public Choice.* 169 (3-4), s 171-194. DOI: 10.1007/s11127-016-0375-y

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 3. Stockholm: Liber

Calhoun, C. (2008). Cosmopolitism and nationalism. *Nations & Nationalism*. 14 (3), s 427-448. DOI: 10.1111/j.1469-8129.2008.00359.x

Capella, J. (2002). Cynicism and social trust in the new media environment. *Journal of Communication*. 52 (1), s.229-241. DOI: 10.1111/j.1460-2466.2002.t602541.x

Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 3. ed. Thousand Oaks: SAGE

Delhey, J. & Newton, K. (2005). Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism? *European Sociological Review.* 21 (4), s 311-327. DOI: 10.1093/esr/jci022

Dahlgren,P. (2000) ”Vad säger medierna och vad betyder de?” i Jarlbro, G. (red.) (2000) *Vilken metod är bäst - ingen eller alla?: metodtillämpning i medie- och kommunikationsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna.* Upplaga 2. Lund: Studentlitteratur

Enli, G., Syvertsen, T., Moe, H. & Mjø, O. (2014) *The Media Welfare State.* Ann Arbor: University of Michigan Press

Europol (2018) *Terrorism*. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/terrorism [2018-05-17]

Färm, K-A., Jendel, L., Nord, L., Eriksson, M. & Olsson, E-K. (2015). *En stormig höst*: *Studier av mediebilder och kriskommunikation.* [Elektronisk resurs] Sundsvall: Mittuniversitetet. http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-26318

Geys, B. & Qari, S. (2017). Will you still trust me tomorrow? The causal effect of terrorism on social trust. *Public Choice*. 173 (3-4), s.289-305. DOI: 10.1007/s11127-017-0477-1

Giddens, A. (2010). *En skenande värld: hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*. 2. uppl. Stockholm: SNS förlag

Giddens, A. (2014). *Turbulent and mighty continent: what future for Europe?*. Revised, updated ed. Cambridge: Polity

Hanitzsch, T., van Dalen, A. & Steindl, N. (2017). Caught in the Nexus: A Comparative and Longitudinal Analysis of Public Trust in the Press. *The International Journal of Press/Politics*. 23 (1), s 3-23. DOI: 10.1177/1940161217740695

Hartman, J. (2001) *Grundad teori: Teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur

Håkansson, P. & Witmer, H. (2015) Social Media and Trust — A Systematic Literature Review. *Journal of Business and Economics*. 6 (3), s. 517-524. DOI: 10.15341/jbe(2155-7950)/03.06.2015/010

Institute for Economics and Peace (2016) *Global Terrorism Index 2016: Measuring and understanding the impact of terrorism.* http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/Global-Terrorism-Index-2016.pdf

Jarlbro, G. (2004). *Krisjournalistik eller journalistik i kris?: En forskningsöversikt om medier, risker och kriser* (KBM:s temaserie 2004:1). Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten. http://rib.msb.se/dok.aspx?Tab=2&dokid=26148

Merriam, S. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018) *Utvärdering av hanteringen av attentatet i Stockholm 7 april 2017.* (Publikation MSB1193). Karlstad: MSB. https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28471.pdf

Selle P. & Wollebæk D. (2015) The Complex Relationship Between Civil Society and Trust. *Italian Sociological Review*. 5 (3), s. 273-291. DOI: 10.13136/isr.v5i3.110

Säkerhetspolisen (2015) *Beslut om höjning av hotnivån*, pressmeddelande: 2015-11-18 http://www.sakerhetspolisen.se/ovrigt/pressrum/aktuellt/aktuellt/2015-11-18-beslut-om-hojning-av-hotnivan.html

Säkerhetspolisen (2017) *Bedömning av terrorhotet mot Sverige 2017* (Nationellt centrum för terrorhotbedöming, NCT, helårsbedömning) http://www.sakerhetspolisen.se/download/18.1beef5fc14cb83963e73383/1484663040490/NCT_Helarsbedomning_2017.pdf

Säkerhetspolisen (2016) *Åter till förhöjd terrorhotnivå*, pressmeddelande: 2016-03-02 http://www.sakerhetspolisen.se/ovrigt/pressrum/aktuellt/aktuellt/2016-03-02-ater-till-forhojd-terrorhotniva.html

Thörn, H. (2002) *Globaliseringens dimensioner: nationalsstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas

Zachariasson, H. (2015) Varningen: rädslan för terrordåd skapar mer rasism. *Sveriges Television*, 26 november. https://www.svt.se/nyheter/inrikes/varningen-radslan-for-terrordad-skapar-mer-rasism [2018-06-14]

Zmerli, S. & Newton, K. (2008) Social trust and attitudes toward democracy. *Public Opinion Quarterly*. 72 (4), s. 706-724. DOI: 10.1093/poq/nfn054

Østbye, H., Knapskog, K., Helland, K. & Larsen L (2003). *Metodbok för medievetenskap*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi

7.1 Bilagor:

Artikel nr:

1. *Aftonbladet* (2017). Ebba, 11, dog i terrorattacken - nu sörjs hon av skolan, 12 april
2. *Aftonbladet* (2017). Ebba, 11, dog på väg hem från skolan, 12 april, s.12-13
3. *Aftonbladet* (2017). Hyllas av alla, 9 april, s.26-27
4. *Aftonbladet* (2017). Idag regerar bara sorgen, 8 april, s.2
5. *Aftonbladet* (2017). Kvinnan med barnvagnen: Vi är okej, 11 april
6. *Aftonbladet* (2017). Löfven: Offren ska hedras med tyst minut, 8 april
7. *Aftonbladet* (2017). Löfvens känslosamma tal till svenska folket, 7 april
8. *Aftonbladet* (2017). Staden där vi hjälper varandra, 8 april, s.38-39
9. *Aftonbladet* (2017). Stockholm kommer att resa sig och gå vidare, 7 april
10. *Aftonbladet* (2017). Stockholmare öppnar sina hem efter lastbilsattacken, 7 april
11. *Aftonbladet* (2017). 'Vårt svar på hat bör vara mer kärlek', 9 april, s.2
12. *Aftonbladet (*2017). "Väggen var på väg mot oss", 11 april, s.13
13. *Dagens Nyheter* (2017). Björn af Kleen: Oljiga lastbilsspår löper genom min trygghetszon, 9 april, s.16
14. *Dagens Nyheter* (2017). Björn Wiman: Det är en ny erfarenhet som bränts in oss - idag är vi alla stockholmare, 9 april, s.2
15. *Dagens Nyheter* (2017). Det dör som en stormvind i öknen bort, 13 april, s.6
16. *Dagens Nyheter* (2017). Dröm för stockholm, 10 april, s.6-7
17. *Dagens Nyheter* (2017). Elisabeth Åsbrink: Se varandra i ögonen. Småprata. Ge terroristerna största möjliga motstånd, 9 april, s.8
18. *Dagens Nyheter* (2017). Häromveckan kom en rapport som borde ha stått på förstasidorna. Den berättar att fransmän är mindre rädda för muslimer idag än de var före massakerna på Charlie Hebdo, Bataclan och promenaden i Nice, 9 april, s.6-7
19. *Dagens Nyheter* (2017). Kristina Lindquist: Är det sant att vi nu lever i ett annat land än i fredags morse? 10 april, s.2
20. *Dagens Nyheter* (2017). Kungen finner tröst i svenskarnas omtanke, 9 april, s.18
21. *Dagens Nyheter* (2017). Manifestationer på flera platser runt om i landet, 9 april, s.18
22. *Dagens Nyheter* (2017). Ni knäcker inte vår huvudsstad, 8 april, s.4
23. *Dagens Nyheter* (2017). Peter Wolodarski. Det hände här. Stockholm kommer att resa sig igen, 9 april, s.5
24. *Dagens Nyheter* (2017). Polischefen: Stödet för oss var överväldigande, 13 april, s.10
25. *Dagens Nyheter* (2017). Står vi pall för vårt eget hat? 11 april, s.6

26. *Dagens Nyheter* (2017). Så hindrar du att rädslan tar över, 14 april, s.24
27. *Expressen* (2017). "Bara ett andetag efter övergreppet formade vi oss efter situationen och fick saker att fungera", 8 april, s.52
28. *Expressen* (2017). Frida Boisen: Barnen säger: "Mamma, jag trodde du var död", 8 april. s.43
29. *Expressen* (2017). Glöm inte ömheten vi kände denna dag, 8 april
30. *Expressen* (2017). Tusentals samlades för att ta tillbaka sin stad, 10 april, s.26
31. *Expressen* (2017). Statsministerns hela tal till Sverige efter attacken, 8 april, s.34
32. *Expressen* (2017). "Så fruktansvärt dåligt, ja vämjeligt att utnyttja tillfället för att vinna några populistiska poäng", 12 april, s.22
33. *Expressen* (2017). Säkerhet är viktigare än integritetsvurm, 9 april
34. *Expressen* (2017). "Vi känner oss trygga och låter oss inte skrämmas", 9 april, s.1
35. *Expressen* (2017). Vi måste börja prata om sociala medier, 10 april, s. 17
36. *Expressen* (2017). Vi ska sörja de som saknas oss, men glädjas åt alla som sträckte ut en hand, 8 april, s.2-3
37. *Expressen* (2017). Vi som just var på väg att bli avtrubbade, 8 april, s.59
38. *Expressen* (2017). Vårt Stockholm, 8 april
39. *Svenska Dagbladet* (2017). Bygg för säkerhet men också för glädje, 11 april, s.21
40. *Svenska Dagbladet* (2017). Den ständiga avvägningen är priset för att bo i storstaden, 9 april, s.17
41. *Svenska Dagbladet* (2017). Därför sjuder samtiden av besinningslös vrede, 13 april, s.34
42. *Svenska Dagbladet* (2017). Mängder av stockholmare öppnar sina hem och hjälper drabbade, 7 april
43. *Svenska Dagbladet* (2017). Polisen hyllas för sin insats: "Det är de andra som hjältarna", 13 april, s.12
44. *Svenska Dagbladet* (2017). SvD:s fotograf var på annat uppdrag - hamnade mitt i dådet, 9 april, s.13
45. *Svenska Dagbladet* (2017). Svårt att skydda en stad och göra den helt säker, 11 april, s.9
46. *Svenska Dagbladet* (2017). Terrordådet visar både vår sårbarhet och styrka, 8 april, s.3
47. *Svenska Dagbladet* (2017). Våldsverkarna vill tvinga fram rädslans kultur, 10 april, s.4

Hermine Bond

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se